

Anna Wiśniewska-Grabarczyk*

 <https://orcid.org/0000-0002-3005-200X>

Kaktus in statu nascendi Włodzimierz Scisłowski and the satirical magazine *Kaktus* [Cactus] in the censorship documents of People's Poland (Part 2. Censors' interventions)

* Ph.D., Assistant Professor, University of Lodz, Faculty of Philology, Institute of Polish Philology and Speech-Language Pathology, Department of the Literature of the 20th and 21st Century, ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź; anna.wisniewska.grabarczyk@gmail.com
The article was created as part of the grant project entitled *Humor jako strategia przetrwania. Pismo satyryczne "Kaktus" w ingerencjach cenzorskich z lat 1957–1960 (Humor as a survival strategy. Satirical magazine "Kaktus" in censorship interventions in the years 1957–1960)*, financed by the University of Lodz (UŁ / IDUB, decision no. 2/2021, principal investigator Anna Wiśniewska-Grabarczyk, implementation time 2022–2024). It is the second of two articles devoted to the censorship of Włodzimierz Scisłowski's works in the *Kaktus* magazine; the first one is included in this volume, see: "*Kaktus in statu nascendi. Włodzimierz Scisłowski and the satirical magazine Kaktus [Cactus] in the censorship documents of People's Poland (Part 1. Introduction)*," *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica* 2022, issue 1 (64), pp. 399–419.

Summary

The article aims to discuss the censorship strategies applied to works by Włodzimierz Scisłowski submitted for publication in the satirical magazine *Kaktus* [Cactus] in 1957–1960. The source material is a collection of cryptotexts, i.e. confidential documents evaluating articles from the weekly, created at Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Poznaniu [WUKPPiW, Voivodship Office for the Control of the Press, Publications and Public Performances in Poznan]. Censors interfered with Scisłowski's satirical works – epigrams, poems, ballads, accusing the author of negative and exaggerated depictions of the political and social reality of the country. Some of the works were released after introducing changes imposed by the censorship office; some were not allowed for publication.

Keywords: censorship of literature in post-war Poland, source materials (archivals), cryptotext, Włodzimierz Scisłowski, *Kaktus* satirical magazine, satire–humor–wit, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk w Poznaniu [Voivodship Office for the Control of the Press, Publications and Public Performances in Poznan]

Censors' interventions of Włodzimierz Scisłowski texts submitted to *Kaktus* magazine

Humorysta znany wszędzie,
 leży tutaj w cieniu lipy.
 Niech mu ziemia lekką będzie,
 chociaż ciężkie miał dowcipy¹.
 [A universally renowned humorist
 Lies here under the linden tree.
 Let him rest in peace
 Despite some of his pieces.]

¹ En epitaph suggested by Scisłowski to be put on his grave, see: W. Scisłowski, "Poznań – przystanek końcowy," interview by J. Przybysz, *Gazeta Poznańska* 16 May 1986, issue 114, p 11; idem, "Nagrobek humorysty," [w:] idem, *Mysi karnawał*, illustrated by S. Mrowiński, Wydawnictwo Poznańskie, Poznan 1961, p. 53; compare to another epitaph suggested by the artist in: W. Scisłowski, "Jak pisać fraszki," *Ziemia Gorzowska* September 1978, p. 63. English translations are given in square brackets.

1. Censorship intervention from the 23rd of May, 1957

“Czekanomachia. Poemat narodowy w III częściach”

[Waitingology. National narrative poem in III parts]

The first discussed censorship intervention is an example of censorship of materials that, in the opinion of the evaluators, could have been ridiculed or presented in an unfavorable light to politicians and high-ranking officials in the country or an inappropriate assessment of the very conduct of politics at the local and national level. Scisłowski’s poem (classified in the censorship material as a collection of epigrams) described various types of waiting, including the one that aroused the censor’s vigilance – waiting for Józef Cyrankiewicz, who was then the Prime Minister, to come to Poznan.

Censors took care to eliminate the “sensitive” suggestion regarding the mere waiting for the guest to appear (an allusion to Beckett’s *Godot*) and ordered a reformulation of the fragment of the work:

Before intervention

W Warszawie czeka się na Godota,
i Poznań czeka na kogoś wszak,
 a na nas wszystkich czeka robota,
 a brat Ambroży czeka na znak.

After intervention

W Warszawie czeka się na Godota,
i Poznań czeka na rangę wszak,
 a na nas wszystkich czeka robota,
 a brat Ambroży czeka na znak.

Before intervention

[In Warsaw people are waiting for Godot,
and Poznan is waiting for someone after all,
 while there is work waiting for us all,
 and brother Ambrose is waiting for a sign.]

After intervention

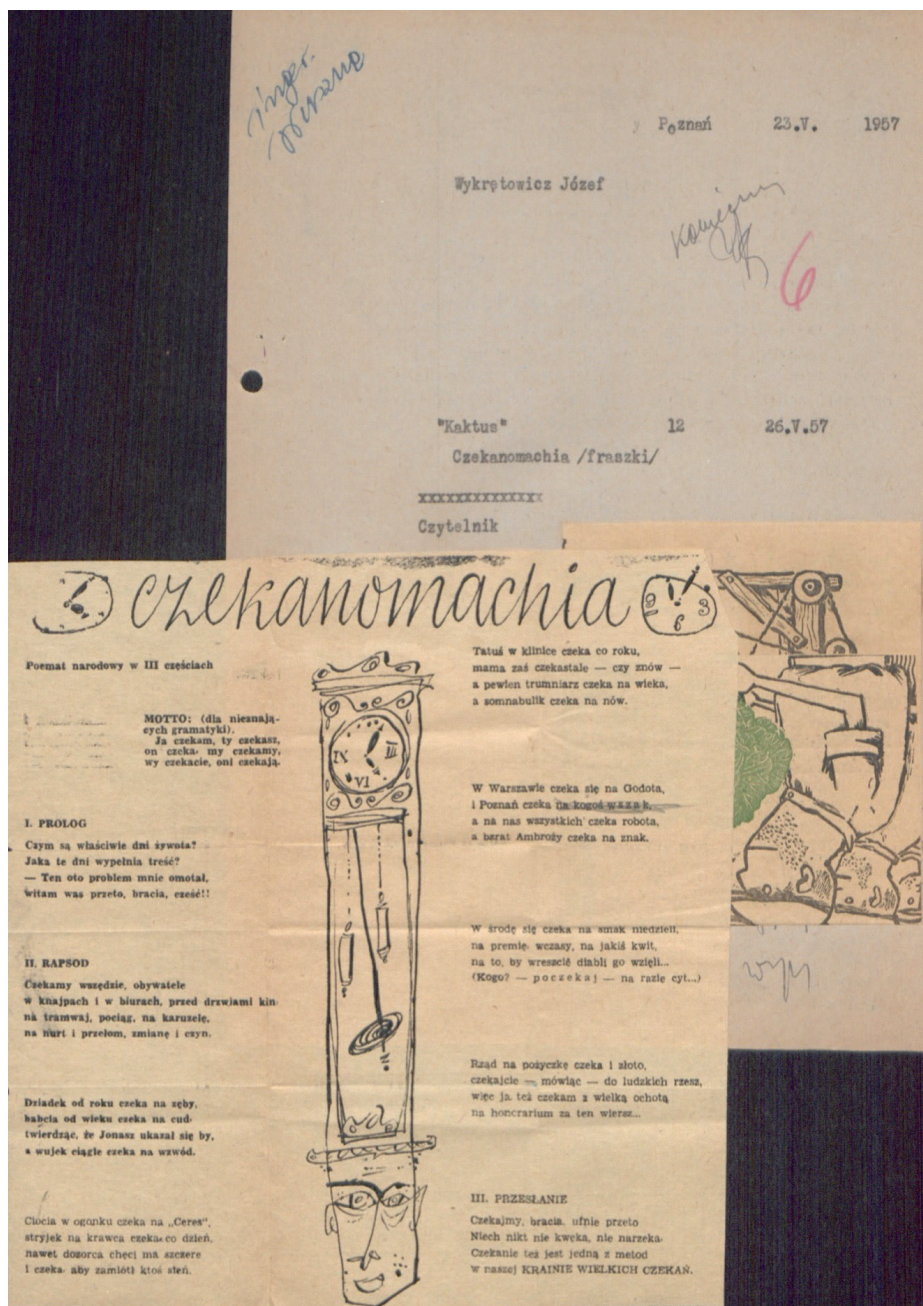
[In Warsaw people are waiting for Godot,
and Poznan is waiting for a rank after all,
 while there is work waiting for us all,
 and brother Ambrose is waiting for a sign.]

Justification of the intervention

The intervention in the stanza of the poem “I Poznań czeka na kogoś wszak” [And Poznan is waiting for someone after all] – it is about the arrival of Prime Minister Cyrankiewicz to Poznan – a sensitive issue and there is no point in creating a waiting atmosphere.

Evaluation of the intervention

Intervention: appropriate

Il. 1a. A card with the assessment of the satirical poem “Czekanomachia” by Włodzimierz Scisłowski, submitted to the WUKPPIW in Poznań, with a visible censorship intervention (stanza 6, verse 2; APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 6)

11. 1b. The version of Włodzimierz Scisłowski's satirical poem, published in *Kaktus*, "Czekanomachia" with an inclusion of censor's intervention (*Kaktus*, May 26, 1957, issue 12, [p. 2])

The censors referred to the celebrations of the National Day of the Rebirth of Poland planned for July 22, 1957, in Poznan. The choice of the place was not accidental – the inhabitants of Greater Poland, who protested a year ago during the June '56 (Poznan Riots), were now to enthusiastically greet the columns of the people's army and the stands of politicians, headed by Józef Cyrankiewicz and Władysław Gomułka (First Secretary of the Central Committee of the Polish United Workers' Party). This "disenchantment" of the events of '56 was meticulously planned. It could not be allowed to be disturbed, for example, by the booing of Cyrankiewicz, who was highly disliked in the Greater Poland region. Let us remind you that while Gomułka still enjoyed his post-October authority, people did not forget that Cyrankiewicz took a strong stance against the workers of the Cegielski factory in 1956 and gave the order to suppress the strike. An excerpt from his speech about "chopping off the hands" of anyone who opposes the people's power will be remembered for a long time.² To prevent an undesirable scenario for the celebrations, the visit of Cyrankiewicz (the longest-serving Polish Prime Minister) was postponed to July 16.

2 See among others: P. Grzelczak, "«Nie żałuję tego przemówienia». Józef Cyrankiewicz w Poznaniu 28–30 VI 1956 r.," *Kronika Miasta Poznania* 2020, issue 2, pp. 202–210; P. Lipiński, *Cyrankiewicz. Wieczny premier*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2016, p. 172 and others [e-book].

2. Censorship intervention from the 5th of June, 1957

“Nadgorliwość”

[Eagerness]

In June 1957, the epigram entitled “Nadgorliwość” was evaluated. The work was to be published in the thirteenth issue of *Kaktus* on June 2, 1957. The censorship material did not mention the author of the troublesome work. Still, the method of its presentation in the archival document – placing it after the epigram “Samokrytyka” [Self-Criticism] – and the analysis of the content of the indicated number of the magazine allow for the hypothesis that the author was Scisłowski. Several of the writer’s epigrams were published in the issue, including “Samokrytyka”, but “Nadgorliwość” was not among them. It is difficult to say whether another has replaced the removed epigram; it is worth noting, however, that quite an extensive line spacing introduced in the presentation of Scisłowski’s works may suggest the absence of the removed one and the lack of replacement. However, such a composition of the text also appeared in other journal issues. Staying within the sphere of research hypotheses, let us quote an epigram that was not approved for printing:

Tak mnie przejęła odnowy treść,
że odzwyczajam się już jeść.

[I was so overwhelmed by the renewal’s content,
that I’m getting used to not eating.]

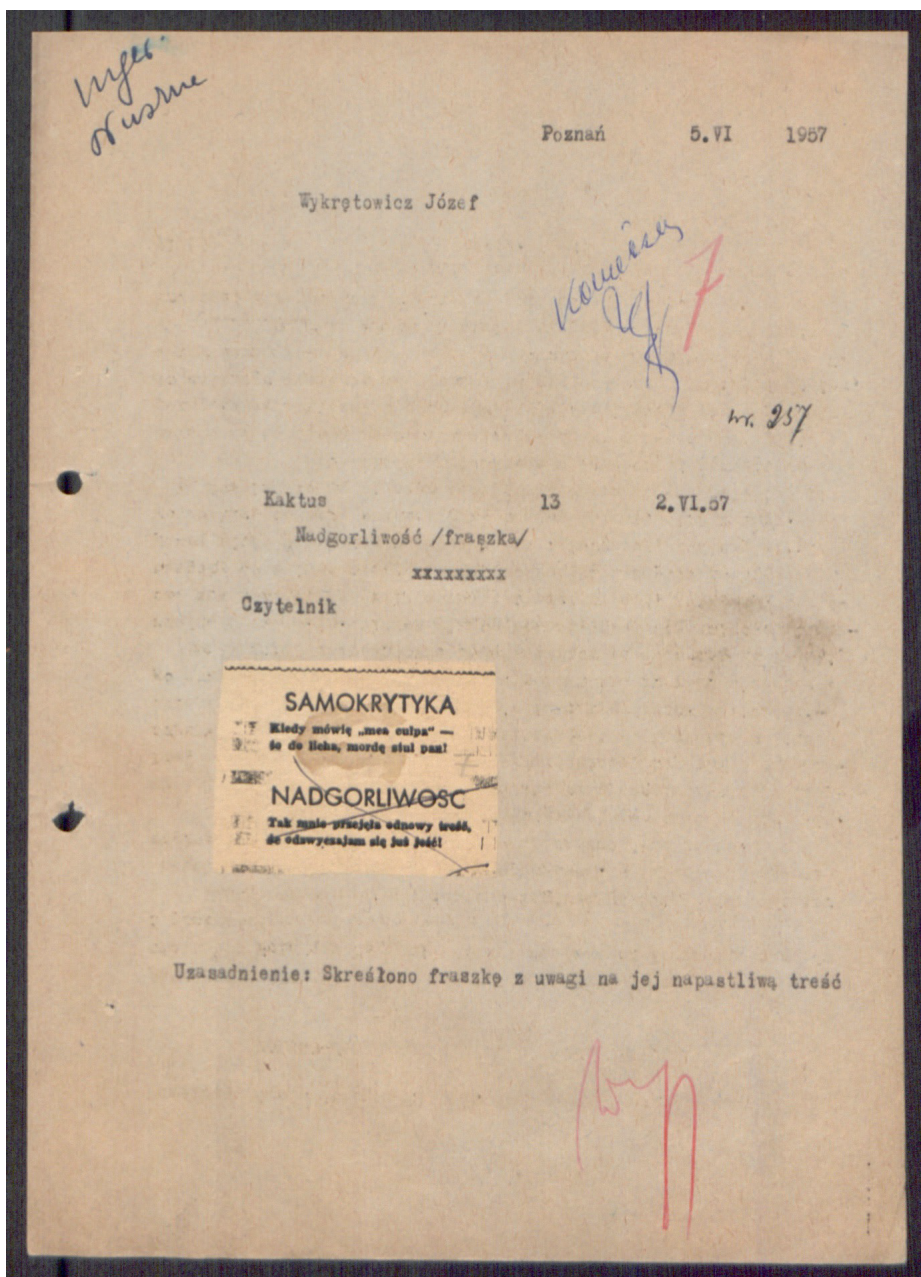
Justification of the intervention

The epigram was removed because of its aggressive content.

Evaluation of the intervention

Intervention appropriate.

Without a doubt, Scisłowski’s epigram refers to the “policy of renewal” – the flagship slogan of many of (not only) post-October changes. The author prepares for possible difficulties with the provisioning. Still, it is not possible to determine whether it was, as the title of the piece indicates, “eagerness” or an allusion to the actual problems he predicted. Perhaps we are dealing with the hyperbole needed to draw attention to the failures of some of the postulates of the “renewal policy.”

II. 2a. A card with the assessment of a withheld epigram by Włodzimierz Scisłowski entitled „Nadgorliwość”, and submitted to the WUKPPIW in Poznan (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 7)

Il. 2b. Włodzimierz Scisłowski's epigrams published in *Kaktus* – the “Nadgorliwość” epigram is absent due to the censorship decision (*Kaktus*, June 2, 1957, issue 13, [p. 5])

3. Censorship intervention from 28th of June, 1957

“Krótki leksykon targowy” [A short expo lexicon]

As I mentioned, *Kaktus* has repeatedly raised the problems of the everyday life of the inhabitants of Poznań and the region. An example can be found in Scisłowski's “Krótki leksykon targowy,” which shortly and humorously defined a few selected terms in the spirit of, let’s call it, market culture and certainly not without the connection with the Poznań International Fair, which takes place regularly in the capital of the Greater Poland.

It is worth noting that in the censorship material, in place of the expected title *Kaktus*, the title of another vital periodical of the Poznań thaw, “Wyboje”³ was

³ See: W. Braniecki, “To są ikony dróg». «Wyboje». Pismo studentów i młodej inteligencji Wielkopolski”; J. Ratajczak, “Moje «Wyboje»,” *Kronika Miasta Poznania* 2005, issue 3, pp. 51–62; L. Herbst, “Środowiskowe czasopisma społeczno-kulturalne lat 1956–1958 («Kontrasty», «Wyboje», «Poglądy», «Uwaga»),” [in:] *Czasopisma Studenckie w Polsce (1945–1970)*,

entered by mistake. The censor corrected the error by deleting the wrong title, which he may have just finished reviewing, which could explain the error.

Let us return to the columns of *Kaktus* and quote the following five (out of fifty proposed entries) that did not pass the censor's sieve and were not allowed for publication:

EUROPA – część świata, do której niektórzy zaliczają PRL łącznie z Poznaniem.
G... – jedyny towar, który umiemy zareklamować (oczywiście, chodzi o guziki).
NEON – w kapitalizmie – symbol płytkiego blichtru i wielkomiejskich rozkoszy.
U nas – spełnia pozytywną rolę, oświetlając naszą polską drogę do.
PINDA – żyjątko, żyjące w symbiozie z zagranicznymi autami.
TARGOWICA – miasteczko nad rzeką Siniuchą w Ukraińskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej. Z Targami nie ma nic wspólnego.

[EUROPE – part of the world, some of which include the Polish People's Republic, including Poznan.

S... – the only product that we can advertise (of course, it's about scissors).

NEON – in capitalism – is a symbol of the shallow glitz and urban delights. In our case – it plays a positive role, illuminating our Polish road ahead.

SLUT – a creature living in symbiosis with foreign cars.

TARGOWICA – a town on the Siniucha River in the Ukrainian Soviet Socialist Republic. It has nothing to do with the Expo.]

Justification of the intervention

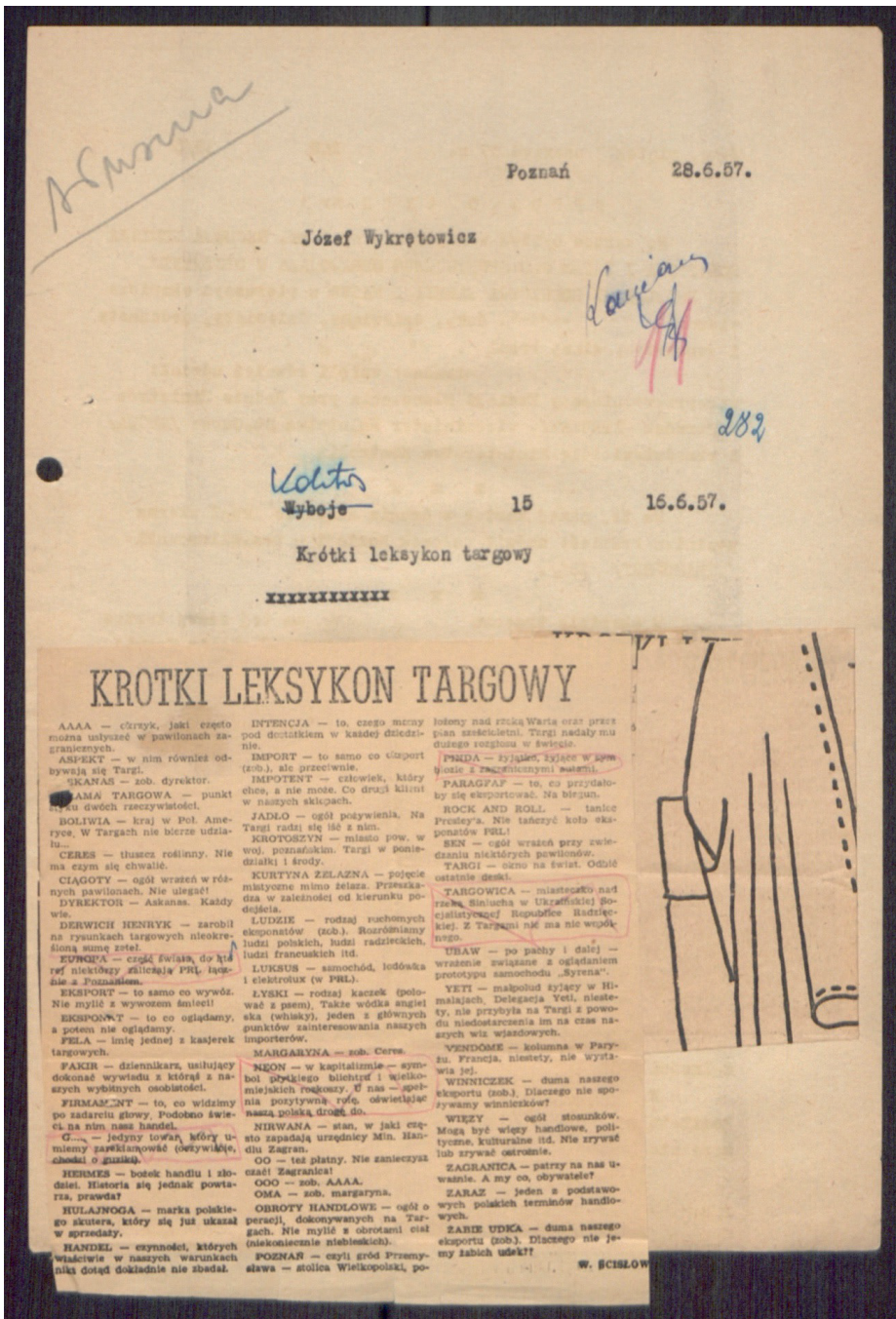
In the “Short Expo Lexicon,” we redacted a few entries that we believe are offensive or even politically harmful.

Evaluation of the intervention

Appropriate.

When creating his lexicon, Scisłowski referred to the surface and deep structures of language, to associations and similarities at its various levels. The phenomenon of paronymy, i.e. the similar sound of words, was used in “Targowica” – the village in which in 1792 a magnate conspiracy was announced is compared with “targ” (in English “expo,” “fair,” “market”) – these in turn lead to associations of a higher order: “targowiczanie,” “negotiating for Poland's sale,” “to bargain at the Poznan International Fair”; this is just the beginning of a long path of associations in which tsarist Russia also appears.

A.K. Waśkiewicz (ed.), *Zarząd Główny Socjalistycznego Związku Studentów Polskich*, Warsaw 1975, pp. 233–250.

Il. 3a. A card with the assessment of Włodzimierz Ścisłowski's "Krótki leksykon targowy" submitted to WUKPPIW in Poznan with visible censorship deletions (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 11)

PRZETARGOWE
OBROTY

Wysyły wdry, małpy (nie koniecznie z Zoo)
i zagraniczników obkaszczali wkoło.
Zaczęły się laste niby tgrzysce!
kociaki — grające salonowe lwice!
W zapędach - popędach wykazując rezon,
pragną swój otwicie wleźć zbył m a r i w y s e z o n.
Niedłuda biednego miała przyjaźlecia,
wleć „Wypchał się!” rzekła... do jego portfeila.
Lecz że się nie wpechał — już nie chce mieć go
„za nic!”
I już zagranicę dziś kocha bez granic!
Układu handlowe też zawirła rządz!
na bazie wymylna chętnie się układa...
Głębie swoich uczuć — w myśli hasła „grant —
„goscie!”
z wielką gościnnością otwiera na oścież...
Ciekę pęka ze śmiechu, gdy z obokrajowcem
te d a m y języki uprawiają obce!
Przym w tej konwersacji wiodą ruchy ciała,
bo znajomość słówek bywa narzybitała.
Ale gdy odlecie obcy pugilares,
swojski znecl kares „słgnorę Dolares”,
z braku etran-żernych wpływów i pieszczoty,
wróci do rodaka, szepcząc mu: „Mój złoty!”
Futrzebne są przecie nowe e c i e - p e c i e
kobiecie oparte na tym paryciele...
Ja, gdybym ministrem był tego „resortu”,
kierowałbym lekkki towar do eksportu,
dabym przewożone luty, zdebył wsty
i wysyłł darmo — a nie za dewizy!
Tylko bym się lękał straszne kłopotu,
gdyby odesłano ten towar do zwrotu!

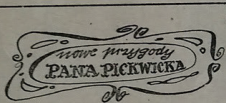
WITOLD DEGLER

W OKRESIE MTP

rya. E. Rosik

Poznań — miasto czystości

Rozdział V.

z którego wynika, że wszyscy ludzie są bracia.

— Wypsałem się nienajgorzej —
rzekł pan Pickwick wychodząc rano
z łóżka. — Świat widzę w innych bar-
wach, nie tak szarych. Lecz chłodny
panowie przeprowadzić ranną toa-
letę. Już 10.15. Czas nam w drogę.
Zachęćni przykładem swego pryncy-
pala, panowie Winkle, Tuppan i
Smoggras pospieszył ku łazience.
Niestety, stała tam długa kolejka!
Majewski, Fijak, ich żony i dzieci.
Stali też krewni Majewskiego
— Przeproszam panów — rzekł pan
Pickwick, uśmiechając się ze zwykłą
mu uprzejmością. — Przyjechalśmy
z daleka, my tylko na chwilę. Bardzo
nam się spieszy. Panowie nas prze-
puszczą, prawda?
— Nie podobnego — rzekł Majew-
ski. — Nikt nikomu nie będzie tu prze-
puszczał. Każdemu się spieszy, każdy
musi czekać.
— Ale my tylko wyjątkowo i tylko
dzis — rzekł pan Winkle.
— My też tylko dzis — warknęła
mściwie Majewska.
— Jakże to, tylko dzis — zdumiał
się pan Tuppan.
— A tak, tylko dzis! Czekać to cze-
kać — rzekł groźnie dalszy krewny
Majewskiego, zarzucając ze straszli-
wym rozmachem ręcznik na plecy. —
Porządek musi być. Ho!ho!

KRÓTKI LEKSYKON TARGOWY

AAAA — okrzyk, jaki często
można usłyszeć w pawilonach za-
granicznych.
ASPEKT — w nim również od-
bywają się Targi.
ASKANAS — zob. dyrektor.
BRAMA TARGOWA — punkt
styku dwóch rzeczywiśności.
BOLIWIA — kraj w Pol. Amery-
ce. W Targach nie bierze udziału...
CERES — tuskaz roślinny. Nie
ma czym się chwalić.
CIAGOTY — ogół wrażeń w róż-
nych pawilonach. Nie ulegać!
DYREKTOR — Askanas. Każdy
wie.
DERWICH HENRYK — zarobił
na rzymskich targowych nieokre-
śloną sumę złota.
EKSPORT — to samo co wywóz.
Nie mylić z wywozem śnieci!
EKSPONAT — to co oglądamy,
a potem nie oglądamy.
FELA — imię jednej z kasjerek
targowych.
FAKIR — dzielnikarz, usiłujący
dokonać wywiadu z którąś z na-
szych wybitnych osobistości.
FIRMAMENT — to, co widzimy
po zafarciu głowy. Podobno świe-
ci na nim nasz handel.
HERMES — botek handlu i zło-
dziel. Historia się jednak powta-
rza, prawda?
HULANOGA — marka polskie-
go skutera, który się już ukazał
w sprzedaży.
HANDEL — czynności, których
własnie w naszych warunkach
niekt. dopd. dokleśnie nie znał.
INTENCJA — to, czego mamy
pod dostatkiem w każdej dziedzi-
nie.
IMPORT — to samo co eksport
(zob.), ale przeciwnie.
IMPOTENT — człowiek, który
chce, a nie może. Co drugi klient
w naszych sklepach.
JADŁO — ogół pożywienia. Na
Targi radzi się śc z nim.
KROTOSEŻYN — miasto pow. w
woj. poznańskim. Targi w ponie-
działki i środy.
KURTYNA ŻELAZNA — pojęcie
mistyczne mimo żeżna. Przeska-
żca w zależności od kierunku po-
jeżenia.
LUDZIE — rodzaj rیحomych
ekspонатów (zob.). Rozróżniamy
ludzi polskich, ludzi radzieckich,
ludzi transnackich itd.
LUKSUS — samochód, lodówka
i elektrołuz (w PRL).
ŁYSKI — rodzaj kaczek (polo-
wac z piem). Także wódka angielska
(whisky), jeden z głównych
punktów zainteresowania naszych
importerów.
MARGARYNA — zob. Ceres.
NIRWANA — stan, w jaki czę-
sto zapadała urzędny Min. Han-
dlu Zagran.
OO — też placny. Nie zanieczysz-
czać! Zagranic!
OOO — zob. AAAA.
OMA — zob. margaryna.
OBROTY HANDLOWE — ogół o-
peracji, dokonywanych na Tar-
gach. Nie mylić z obrótami ciała
(niekoniecznie niebieskimi).
POZYNAJ — czyli gród Przemys-
sława — stolica Wielkopolski, po-
łożony nad rzeką Wartą oraz przez
plan zszcioletni. Targi, nudały mu
dużego rozgłosu w świecie.
PARAGAP — to, co przydoby-
ły się eksportować. Na biegun.
ROCK AND ROLL — taniec
Presleya. Nie należy koło ekspona-
tów PRL!
SEN — ogół wrażeń przy zwie-
daniu niektórych pawilonów.
TARGI — okno na świat. Odbić
ostatnie deski.
UBAW — po paehy i dalej —
wrażenie zw. zane z oglądaniem
prototypu samochodu „Soyuz”.
YETI — malpota żyjący w Hima-
lajach, Delegacja Yeti, niestety,
nie przybyła na Targi z powo-
du niedostarczenia im na czas na-
szych wiz wjazdowych.
VENDOMK — kolumna w Pary-
żu. Francja, niestety, nie wysta-
wia jej.
WINNICZEK — duma naszego
eksportu (zob.). Dlaczego nie spo-
zywamy winniczków?
WIEZY — ogół stosunków.
Moga być wiezy handlowe, polity-
czne, kulturalne itd. Nie zrywać
lub zrywać ostrożnie.
ZAGHANICA — patrzy na nas u-
ważnie. A my co, obywatelu?
ZARAZ — jeden z podsta-
wowych polskich terminów handlo-
wych.
ZABIE UDKA — duma naszego
eksportu (zob.). Dlaczego nie je-
my zabieh udek?
W. SCISŁOWSKI

Il. 3b. "Krótki leksykon targowy" of Włodzimierz Scisłowski, which appeared in Kaktus – the epigrams removed by the censor's decision, entitled "Europa," "G...", "Neon," "Pinda," and "Targowica" are missing (Kaktus, June 16, 1957, issue 15, [p. 2])

Some of the slogans defined by Scisłowski do not seem to have much in common with the "expo" and the "fair" culture. Still, the satirist's penetrating eye reveals these hidden meanings and unconscious connotations. An example may be "pinda" (in English a "slut") – an easy woman readily charmed by the owners of wealthy Western cars.

Another strategy of the satirist was to invoke the artifacts of everyday life to indicate that, located in a specific context, they take on a new meaning. An example may be the “neon lights” defined by Scisłowski. They illuminated the streets of large Polish cities already in the interwar period. In the 1940s and 1950s, due to the nationalization of trade, neon signs advertising private initiatives disappeared from the streets. They became a symbol of capitalism and the bourgeois. The thaw brought changes, also in the legal dimension. It is enough to mention that advertising companies and cooperatives such as Lumen, Spójnia, and Reklama were established at this time. These companies played an important role in the plan of “neonization” i.e., “brightening up” Polish cities announced by the state. In addition to the indicated network of references, it is also necessary to mention the functions performed by the neon lights, i.e., the informational and decorative roles. Logically, it should be assumed that socialism (even though the term is missing in Scisłowski’s explanation; the whole phrase is “Polish road to socialism”) is to be illuminated by the informational signs. After all, decorative neon signs belonged to a different, foreign world. On the other hand, maybe Scisłowski suggests that it is just the opposite?⁴

4. Censorship intervention from 29th of June, 1957

“Z Pamiętnika Ślusarza”

[From the Locksmith’s Journal]

In the fifteenth issue of *Kaktus* from 1957, Włodzimierz Scisłowski’s text entitled “Z Pamiętnika Ślusarza” was to be published. Censors recognized the anti-Semitic meaning of the piece and decided to detain it. Other officers assessing this interference (maybe their superiors) noticed a few additional disturbing elements in the reviewed material, which they mentioned in the assessment of the redaction. Before we look at them, however, let us quote the text not approved for publication in the fifteenth issue of *Kaktus*:

6.I.1956

Mróz od rana jak cholera. Na górze u Misiaka pękła rura w wychodku i zaraz mnie wezwano.

7.II.

Dziś od rana przykręcam śrubę od sztalhajzy, ale widać gwint się przetał, bo nie sztytuje.

⁴ I. Karwińska, *Polish cold war neon*, Mark Batty, New York 2011; J. Zieliński, I. Tarwacka, *Neony. Ulotny ornament warszawskiej nocy*, Fundacja Hereditas, Warsaw 2010.

9.II.

W dalszym ciągu przykręcąm śrubę.

13.II.

Ustępnie działa. Nie wiadomo, jak będzie dalej z tą śrubą.

26.II.

Marcowy przymrozek. Rura znowu pękła, bo śruba okazała się za słaba. Misiak przeklina, a ja przykręcąm inną.

27.III.

Przykręcąm.

28.III.

Przykręcąm.

29.III.

Przykręcąm, cholera.

30.III.

Lokatorzy mówią, że wciąż tylko przykręcąm i przykręcąm, ale mówię im, że to masowo.

1.IV.

„Prima aprilis”, przestałem przykręcać.

28.VI.

Nic nie pamiętam, upał.

6.VII.

Misiak powiedział, że mnie zrzuci ze schodów, bo cieknie, jak ciekło.

10.VII.

Co robić, przykręcąm.

18.VIII.

Kupiłem komplet nowych narzędzi z importu. Podobno lepiej przykręcają.

10.X.

Pierwszy przymrozek. Październik, wiadomo. A Misiakowi znowu zaczyna więcej kapać.

20.X.

No i stało się. Cały wychodek w gównach. Misiak niby to zły, ale właściwie się cieszy. Nareszcie – mówi – koniec z tym wszystkim.

15.XI.

Bezrobotny jestem, psia krew. Nigdzie się nie psuje. Sabotaż, czy co?

23.III.1957

Nowy ustępnie Misiaka zaczyna nawalać. Brakoroby, cholera!

25.IV.

Przykręciłem mu trochę śrubę.

15.V.

Chciałem więcej, to mi nie dał. Powiedział, że sam se przykręci i że mam iść do diabła, bo już dosyć od niego forsę nawyciągałem.

28.V.

Misiak... Ty bydlę.

3.IV.

Przykręciłem sobie śrubkę w zapalniczce i wyjechałem do Akaby. Żegnajcie, rodacy!!

[6 Jan 1956

Cold as shit from early morning. Upstairs in Misiak's place a pipe burst in the toilet so they called me in.

7 Feb

Today, I've been tightening the screw but the thread must have stripped and it doesn't fit.

9 Feb

I'm still tightening the screw.

13 Feb

The toilet is working. There's no way of telling what's going to happen with the screw.

26 Feb

March ground frost. The pipe burst again because the screw was too weak. Misiak is cursing, I'm tightening a new one.

27 Mar

I'm tightening.

28 Mar

I'm tightening.

29 Mar

I'm tightening, god dammit.

30 Mar

The tenants are telling me that all I do is tighten and tighten so I tell them that it's a general thing.

1 Apr

April Fool's, I stopped tightening.

28 Jun

I don't remember anything, it's hot.

6 Jul

Misiak told me that he'll throw me down the stairs because it's leaking just the same.

10 Jul

What can I do, I'm tightening.

18 Aug

I bought a set of new tools imported from abroad. I was told they tighten better.

10 Oct

First ground frost. October, no surprise here. At Misiak's place it's starting to drip again.

20 Oct

It finally happened. The toilet is filled with shit. Misiak is seemingly pissed but actually he's glad. Finally, he says, it's all finished.

15 Nov

I've got nothing to do, darn it. Nothing's breaking. Is this some sabotage or something?

23 Mar 1957

Misiak's new toilet is starting to fail. These damn bodgers!

25 Apr

I tightened his screw a bit.

15 May

I wanted more but he didn't let me. He said that he'll tighten it himself and told me to go to hell because I had drained too much cash from him already.

28 May

Misiak... You swine.

3 Apr

I tightened a screw in my lighter and I left for Aqaba. Farewell, my fellow countrymen!!]

Justification of the intervention

"Z Pamiętnika Ślusarza" has been detained. We believe that the meaning of this work is harmful, antisemitic.

Evaluation of the intervention

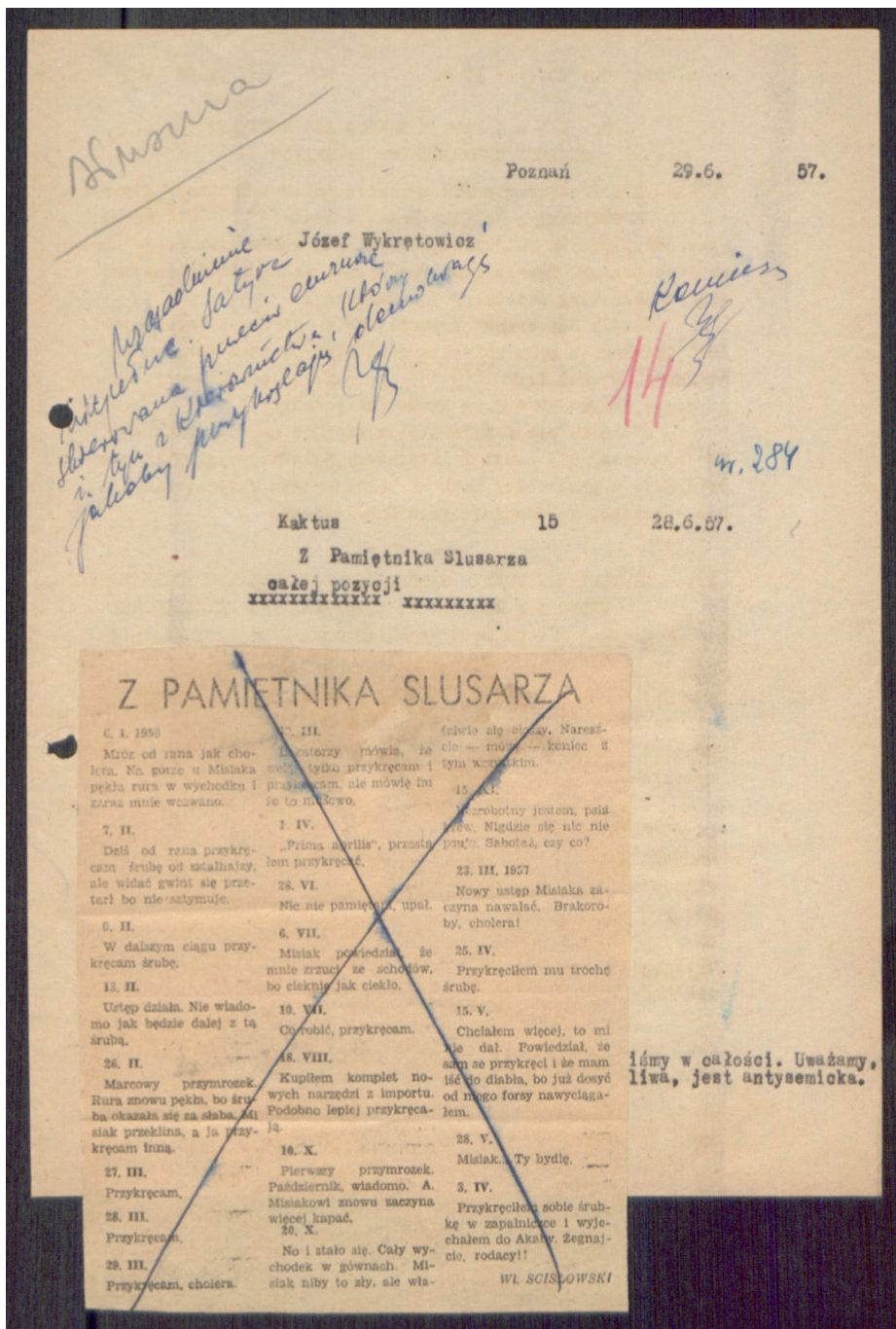
Appropriate.

Incomplete justification. A satire against censorship and those in the management who pursue democracy.

Officers assessing their colleagues certainly decoded the journal well, after all, the references to loosening and tightening the censor's screw are all too visible. "Meteorological discussions" about the frosts and thaws were conducted not only in the press (i.e. in open texts), but also in confidential censorship Bulletins.⁵

What were then the antisemitic aspects of "Z Pamiętnika Ślusarza"? Was it the toponyms and the Jewish emigration related to the thaw? Or maybe the censors saw an antisemitic stereotype in the construction of the main character when they inferred that it says Jews are fascinated by money and its multiplication, even in a dishonest way. After all, the piece's protagonist leaves for Aqaba – a city located on the shores of the Red Sea in Jordan, bordering the Israeli town of Eilat. One should also consider the interpretation that the Jews were accused of being obedient officers who were happy to "tighten the screw."

⁵ See: J. Klejny, "I jeszcze raz o satyrze," *Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny* April 1955, no. 4 (40), pp. 9–25 (APG, WUKPPIW, file ref. no. 65).

II. 4. A card with the assessment of "Z Pamiętnika Ślusarza" by Włodzimierz Scisłowski, submitted to WUKPPIW in Poznan that was not approved for publication (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 14)

5. Censorship intervention from 15th of July, 1957

“Ballada tragiczna”

[A tragic ballade]

The reasons for not allowing the texts to be published could be multifaceted. Usually, censors indicated specific reasons behind such a decision, but they often left some vagueness, which their superiors or their censors-colleagues had to fill in on their own. To explain this process of interpretation, I refer to the concept of François Recanati, who introduces the concept of “saturation”.⁶ This concept means that there are hidden parameters in each statement, the value of which the interpreter adjusts to himself based on the context analysis. The reference to Recanati is justified because, in both cases, the sender of the message – the author or censor (to whom, regardless of our preferences, we must grant the status of “some kind” author) – has a particular influence on the reader’s interpretations and can control them by appropriate selection of communication channels. While the ontological status of censors’ vagueness is similar, the reasons for their existence are different. Without going into detailed considerations (undoubtedly necessary, but not at this point), let me point out that censors needed to cover their insecurity or incompetence. This often resulted in vagueness in censorship materials. Was this the case for “Ballada tragiczna” – another text by Scisłowski, not approved for publication? It seems so; after all, the censors stopped the work for its “ambiguous meaning.” In this case, this comment was the only explanation (the press material in the archive is broken, which is why stanzas five and six are incomplete – I mark it as [fragment lost]):

Przez puszczy przepastnych gęsty mrok,
dążyło trzech rycerzy.
Każdy wytężył bystro wzrok,
każdy do celu bieżył.

Każdy napinał giętki łuk,
trop wypatrując turzy –
niejeden tur się zwałił z nóg –
lub – można rzec – z odnóży...

Na polowaniach schodził czas,
na igrcach i swawolach,

⁶ F. Recanati, *Direct Reference: From Language to Thought*, Blackwell, Oxford 1993, p. 313 and others; see also: K. Kijania-Placek, “Referencja przeniesiona,” *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 2010, issue 3, pp. 77–97.

lecz w którąś stronę, proszę Was,
Rus rzekł do druhów: Hola!

Kraj mój odłogiem leż[y]
dość, bracia, próżnowa[nia]
To samo radzę zrobić
a teraz – Doswidania!

Czech się zamyślił i [fragment urwany]
Dość próżnowania, [fragment urwany]
Zawrócił konia, zrobił [fragment urwany]
i ruszył odkryć [fragment urwany]

Ostał się Lech [fragment urwany]
To moje – rzekł –
-Ach, drogi Lechu,
Dlaczegoś dalej nie [fragment urwany]

I przez to, drogi „Lechu” nasz,
dzisiaj się ciebie wstydzę!
Zamiast iść dalej – teraz masz
dwunaste miejsce w lidze!...

[Through the dark of endless forest,
three knights travelled.
Each peered into the night,
each striving for his goal.

Each tensioned his bow,
following the bison's tracks –
many bison fell down their legs –
or their anthropod legs, if you will...

Time passed during hunting,
play and romps,
then one Wednesday, hear this,
the Russian said to the lads: Stop right there!

My country is abandoned
enough, brothers, with this idleness
I suggest you do the same
and now – Dosvedaniya!

The Czech mused and [fragment lost]
Enough idleness, [fragment lost]
He turned his horse around, he [fragment lost]
and set off to discover [fragment lost]

Only Lech was left [fragment lost]
“This is mine,” he said,
“Ah, dear Lech,
Why didn’t you [fragment lost]

And because of that, our dear «Lech»,
I’m ashamed of you today!
Instead of going further – now you are
ranked twelfth in the league!...]

Justification of the intervention

Włodzimierz Ścisłowski’s “Ballada tragiczna” was put on hold because of its ambiguous meaning.

Despite the incomplete text, we can very likely assume that “Ballada tragiczna” describes the pain of football fans’ of “Lech Poznan,” which has fallen from the 1st to the 2nd league.⁷ This event took place in 1957 – in 1956, the club, still operating under the name “Kolejarz Poznan,” was at the 8th position in the 1st league, while in 1957, it fell to the 12th position, which resulted in the next year’s relegation to the 2nd league. Including this defeat in the famous legend of Lech, Czech and Rus increased the ironic dimension of the piece – the juxtaposition of “Lech Poznan” with the legendary progenitor of Poles, the founder of the Polan state, the author broke the principle of decorum, creating a comedic effect. We could also wonder whether the 12th position in a league refers only to sports? Maybe it was about a game at a higher level, between the Poles and the rest of Europe, the world – but these are already far-reaching deliberations and therefore we remain in the sphere of hypotheses.

Let us enrich our considerations with one more critical piece of information. As I wrote, “Ballada tragiczna,” which was to be published in 1957 in *Kaktus*, was stopped by the Poznan censorship. However, in later years, Scisłowski several times published a piece called “Klechda,” which is very similar to the detained work. Let us, therefore, quote this peculiar variation of “Ballada tragiczna,” leaving the comparative analysis to the reader:

⁷ *Lech Poznań. Sezon po sezonie*, [in:] *Historia polskiej piłki nożnej* (<http://www.hppn.pl/liga/kluby/29,Lech-Poznan/sezon-po-sezonie?c=1> [accessed: 28.02.2022]).

Przez puszc przepastnych gęsty mrok,
zdążało trzech rycerzy.
Bystry i czujny mieli wzrok,
niemało chlubnych przeżyć.

Każdy napinał giętki łuk,
trop wypatrując turzy –
niejeden tur się zwałił z nóg –
lub – można rzec – z odnóży...

A zuchy były z nich na schwał,
więc mieli śmierć za swata!
A każdy z każdym iść by chciał
choćby na koniec świata!

Kraj przemierzali wzdłuż i wszerz,
więc prawda to najczystsza,
że padł z ich rąk niejeden zwierz,
niejeden grot zaświszczał.

Na łowach im upływał czas,
na igrach i swawolach,
aż w któryś ranek, proszę was,
Rus rzekł do braci: Hola!

Kraj mój odłogiem leży tam,
czas przerwać już ten zastój!
To samo radzę zrobić wam,
a teraz żegnam was tu!

Czech się zamyślił i rzekł tak:
Ten zastój przerwać już czas!
Zawrócił konia, zrobił znak
i wnet go skryła puszcza.

Ostał się Lech okrutnie zły
wśród kniei na polanie,

wypił więc miodu tęgi łyk
i poszedł na zebranie.⁸

[Through the dark of endless forest,
three knights moved.
Their eyes were keen and vigilant,
many glorious experiences.

Each tensioned his bow,
following the bison's tracks –
many bison fell down their legs –
or their anthropod legs, if you will...

And they were brave lads,
so they were friends with death!
And each would want to go with the other
even to the end of the world!

They travelled the country through and through,
so this is the purest truth,
that many beasts fell from their hands,
many arrows wizzed.

They spent their time hunting,
playing and romping,
and then one morning, hear this,
the Russian said to the lads: Stop right there!

My country is abandoned there,
Time to stop this deadlock already!
I suggest you do the same,
and now I bid you farewell here!

The Czech mused and said:
It's time to stop this deadlock right now!

⁸ W. Scisłowski, "Klechda," [in:] idem, *Pieczeń z satyryka*, illustrated by J. Flisak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1989, p. 22. See also: W. Scisłowski, "Klechda," [in:] idem, *W moim aluzjonie*, illustrated by Z. Lengren, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1967, p. 10; W. Scisłowski, "Klechda," [in:] idem, *Deficyt rymów*, illustrated by J. Flisak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1981, p. 52.

Poznań 16.7 57

Wykrętowicz Józef

308 19

Kaktus

18

7.7.57

Ballada tragiczna

BALLADA TRAGICZNA

Przez puszcze przepastnych gęsty
dałyto trzech rycerzy.
Każdy wycętał bystro wzrok,
każdy do celu błęził.

Każdy napinał ścisły łuk,
trop wypatrując turki —
niejeden tur się swadził z nóg —
lub — można rzec — z odpóty...

Na polowaniach schodził czas,
na igrzyskach i swawolach,
lecz w kupaśni srode, prozaj Was,
Rus rzęki do druhów: Ho!at

Kraj mój odlogiem leś
dość, bracia, próznowa
To samo radzę zrobić
a teraz — Doswidania!

Czech się zamyslił i rzec
Dość próznowania, br.
Zawrócił konia, zrobił
i ruszył odkryć maci!

Ostal się Lech okrutu
To moje — rzekł —
— Ach, drogi Lechu,
Diaczegoś dalej nie

I przez to, drogi „Lechu” nasz,
dalszaj się ciebie wstydyć!
Zamiast iść dalej — teraz masz
dwunaste miejsce w lidze!...

Włodzimierz SCISŁOWSKI

Uzasadnienie: Zawieszono Balladę tragiczną W. Scisłowskiego z uwagi na jej wieloznaczną wymowę.

16.7.57

Il. 5. A card with the assessment submitted to WUKPPIW in Poznan showing that "Ballada tragiczna" by Włodzimierz Scisłowski was not approved (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 19)

He turned his horse around, made a sign
and the forest swallowed him.

Only Lech was left, terribly irritated
in a clearing in the forest,
he gulped some mead
and set off for a meeting.]

6. Censorship intervention from 29th of October, 1957

“My”
[We]

In October 1957, Scisłowski’s poem entitled “My” was to be published. The piece has been stopped, and we will not find it in the indicated thirty-fourth issue of the magazine. Let’s fix this censorship decision and quote the full text here:

Lubimy się – i zawsze wzajem popieramy –
gest wystarczy nam jeden, uśmiech, odruch powiek,
by każdego w odnośne zaopatrzyć ramy,
a czasami rzec tylko: oto jest nasz człowiek!

Nie ma miejsca takiego, gdzie by nas nie było!
Termin wszędzie – to mało – my znaczymy więcej!
Rozumiemy się dobrze – to jest naszą siłą!
Splotły się jak korzenie nasze mocne ręce!

Umiemy po mistrzowsku likwidować wyskok
zapaleńców przeróżnych, wierzących radośnie,
że trud ich na coś zda się, że sukces już blisko –
lecz nikt się nie wybije! nikt przy nas nie wzrośnie!

A my – Hurra! – krzyczymy – i cel osiągnięty!
Puste głowy nam dudnią radością bezmierną –
radość ta nas draży od włosów po pięty –
radość małych, przebiegłych, niezliczonych MIERNOT!!

[We like each other – and we always support each other –
all it takes is one gesture, a smile, a motion of our eyelids,

stusame

Poznań 29.10 1957

Poznaniu

Wykrętowicz Józef

Kpucisz
H432

Kaktus

34

27.10.57

My

XXXXXXXXXX

MY

Lubimy się — i zawsze wzajemnie	gest wystarczy nam jeden, uśmiech, odruch powiek,
by każdego w odnośne zaopatrzyć	ramy,
a czasami rzec tylko: oto jest nasz	człowiek!
Nie ma miejsca takiego, gdzie by nas	nie było!
Termin wszędzie — to mało —	my
znaczymy	ty więcej!
Rozumiemy się dobrze — to jest ni	aszą siłą!
Sploty się jak korzenia nasze moce	te ręce!
Umniemy po mistrzowsku likwidowa	ć wyskok
zapaleńców przeroznych, wierzących	radośnie,
że trud ich na coś zda się, że sukces już	blisko —
lecz nikt się nie wybiję! nikt przy ni	is nie
	wzrośnie!
A my — Hurra! — krzyczymy — i całą	osi
Fuste głowy nam dudnią radością bez	agnięty!
radosc ta nas draży od włosów po ple	cierną —
radosc małych, przebiegłych, niezlicze	ty —
	nych
	RNOT!!
	WSKI

WL. SCISLO

WSKI

* jest niedwuznaczna. Wysztydza i pięłnuje nasze stosunki polityczne.

Il. 6. A card with the assessment of a poem "My" by Włodzimierz Scisłowski, submitted to the WUKPPIW in Poznan and not approved for printing (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 6)

to put anyone in an appropriate frame,
and sometimes only to say: this is our guy!

There is no such place where we can't be found!
The term everywhere – that's not enough – we mean more!
We understand each other well – that is our strength!
Our strong hand are intertwined like roots!

We can masterfully eliminate the excesses
of various zealots, who believe blissfully
that their efforts are building something, that the success is near –
but no one can top up! no one can rise above the rest!

And we – Hurrah! – we shout – and the goal is achieved!
Empty heads rumble with endless joy –
this joy is carving us from head to toe –
the joy of small, cunning, countless PIP SQUEAKS!!]

Justification of the intervention

The meaning of the poem “My” is ambiguous. It ridicules and criticizes our political situation.

Evaluation of the intervention

Appropriate.

The poem ironically depicts the realities governing Polish politics: political and social connections, coterie, patting each other's backs, and eliminating those who do not belong to the narrow group of “people.”

7. Censorship intervention from 10th of July, 1958

“Dyrygenci”

[Conductors]

“Metamorfoza”

[Metamorphosis]

On July 13, 1958, two epigrams by Scisłowski – “Dyrygenci” and “Metamorfoza” – were to appear in *Kaktus*, which dealt with the issues of changes during the Polish thaw. By the decision of the functionaries of the “Ministry of Truth,” both were forbidden for publication:

Poznań 10 lipca 58

Poznaniu

Wierzbiński Stefan

Kocini
W
28

Kaktus
fraszki

28

13.7.58

W.Scisłowski

~~XXXXXXXXXX~~

1. **DYRYGENCI**
 „Ze wsi do miasta!”
 „Z miasta na wiesi!”
 — Najłatwiej mówić to
 w Wąszacie..

2. **METAMORFOZA**
 Wczoraj wypaczeń sło dżecniał
 dziś już wypęcza — wypaczenia!

WŁODZIMIERZ SCISŁOWSKI

*ad. 1. Dławił się zawsze do nogowej polityki ratrad
 wien's*
*ad 2. Fraszka jest
 kachowiję wszędy umiar w ocenie tw. dżesni
 bżgola's*
*9.5.: 11.13. Fraszka miała się abarac'jo puzemion
 Tru. gonat'ki w Gdansk*

II. 7a. A card with the assessment of Włodzimierz Scisłowski's epigrams, submitted to WUKPPIW in Poznan and not approved for printing, entitled "Dyrygenci" and "Metamorfoza" (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 68)

Skradem hali szła wycieczka, pośrodku hali pasło się stado, w stadzie stał byk. Byk spoglądał ponuro spod drewnianej kłapy i ryczał. Wycieczka zatrzymała się. — Panie kierowniku — zapytała pewna pani. — Czy on od nas czegoś chce? — Nie wiem — odparł kierownik. — A czy byk gryzie? — zapytała inna pani. — A czy boddzie, kopie, bierze na rogi, depce i tratuje? — pospytały się pytania. Kierownik wyjaśnił.

— Istotnie, byki niekiedy boda, tratują, depcą i biorą na rogi. Gryza rządziej. Wszystko zależy od okoliczności i — że się tak wyrazi — od psychiki danego byka. Ten zaś dany byk, istotnie zachowuje się dość dwuznacznie, zbliża się, rzuca łbem i ryczy niezrozumiale. Najlepiej nie iść gromadą. Przechodzić pojedynczo, nućąc i zachowując się naturalnie.

Ale nikt nie chciał iść i nućić. — Panowie! Panowie najpierw! — wołały panie. — Najpierw panie — mówili panowie. — Póki się nie rozeżli. — Puśćmy przodem dzieci — rzekli bezdzielni. — Dzieci są małe, byk nie zauważy. — Nie wszystkie są małe — zaprotestowali ci z dziećmi. — Najpierw niech idą samotni. Strata mniejsza.

Wielu pracowników, korzystających ze zwolnień chorobowych, wykonuje prace uboczne.

Rys. Alojzy Krakowski

— Jak to, panie Wiśniewski, jeszcze mi pan nie porząbił tego drzewca?
— Widzi pani, ostatnio bardzo mało chorowałem...

— Pan niech idzie panie kierownik! — zawołali wszyscy. — Pan się tu na hali wychował, pan zna zwyczaje byków i innych.

Kierownik poszedł. Ruszyła też część wycieczki. Gdy połowa przeszła, byk ruszył.

— Uuu... — zaryczył wzorem byka uczestnicy wycieczki.

I rozbiegli się z wyjątkiem jednego, który nie zdążył i którego byk rzucił o ziemię.

— Brońcie go! — krzyknęli, ci z góry, stojąc w przyzwyczajonej odległości.

— Nie daj się pan! — grzmieci ci z dołu, chroniąc się za głazy.

— Zabije go! — stwierdzali z rozpaczą stojący najbliżej i uciekali na oślep.

Tylko pan z ciupagą biegł w stronę byka i rzucał kamieniami.

Przerażli się zwierzę widząc tak dziwny wyczyn i uciekł w popłochu, a uczestnicy wycieczki z troską zgromadzili się przy pośluzonym.

— Ma szczęście — mówili. — Jeszcze chwila, a nie wiele by z niego zostało. I tak marnie mu z oczu matrzy. Nogi ma chyba polamane i żebra. Parę tygodni poleży...

I wszyscy wzdychali i z wyrzutem spoglądali na pana z ciupagą.

— To on winien wszystkiemu. Mógł sztybicie odpowiedzieć tego brzydkiego byka.

JANUSZ PRZYBYSZ

Na ekrany kin polskich wchodzi supermaburyzmy film „Widmo”.

Rys. Janusz Morek

— Cóż to, pali się?

— Nie, ludzie wracają z filmu „Widmo”.

PYTANIE

Dziwon jest zawsze dumny z tonu —
lecz co nu to serce dziwonn?

BRAK

Los szczerze mu uchylił nieba —
wszystko osiągnął co potrzeba!
O niczym nawet już nie marzy!
Lecz jednej rzeczy brak mu: tuarży,

RZEKŁ UMRZYK

Rzekł umrzyk: bardzo się trapię
jąką stosować terapie.

DYSTRYBUCJI

Ach, czemuż nie ma — myślał kretyn —
zamiennych części do łepetyń?

BRONIE STRUSIA

Za płow w piasku nie wiń strusia —
a małe kioś mu na niej usiadł?

WŁODZIMIERZ SCISŁOWSKI

“Dyrygenci”

“Ze wsi do miasta!”
“Z miasta na wieś!”
Najłatwiej mówić to
w Warszawie...

[“From the village to the city!”
“From town to country!”
It’s easiest to say it
in Warsaw...]

“Metamorfoza”

Wczoraj wypaczeń zło doceniał –
dziś już wypacza – wypaczenia.

[Yesterday he appreciated the evil of distortions –
today he distorts – distortions.]

Justification of the intervention

ad. 1. A mean comment on the government’s employment policy.

ad. 2. The epigram is aimed against those people who are reasonable with regards to the so called “errors period.”

The epigram was supposed to be published after the speech of comrade Gomułka in Gdańsk.

The first of the epigrams that were put on hold evokes associations with critical processes in the Polish People’s Republic – the forced collectivization of villages, industrialization of cities, and the exodus of young Poles from rural areas and their more or less real social advancement in cities. The reference to Warsaw as a decision-making center allowed the censor to decode the text as a critique of “employment policy,” which could perhaps also be interpreted as a critique of the wider phenomenon of the centrally planned economy.

The second censored epigram probably refers to Gomułka’s speech, which he gave on June 28, 1958, during the Sea Days at the Gdańsk Shipyard. It was then that the First Secretary recognized the death sentence of Prime Minister Imre Nagy, executed less than two weeks earlier, on June 16 – one of the leaders of the ‘56 Hungarian Revolution. The correlation between the Hungarian Revolution and the Polish October was all too obvious, and Gomułka might have been afraid that he would share the fate of Nagy, who, like him, in the initial period of transformation,

introduced a quite liberal socio-economic policy. The speech of the First Secretary is a retreat from the ideals of Polish October and one of the events at the end of the thaw.⁹

8. Censorship intervention from 7th of November, 1959

[Jeśli nie chcesz przespać epoki...]

[If you don't want to sleep through the epoch...]

In November 1959, another of Scisłowski's epigrams was not allowed to be published, and this time it was to be placed in the permanent column "Random thoughts." This time, Scisłowski criticized the propensity of his countrymen to organize briefings, and various types of meetings – the satirist warned against the consequences of this peculiar "gathering mania" with the following slogan:

Jeśli nie chesz przespać epoki – nie chodź na zebrania!

[If you don't want to sleep through the epoch – do not go to meetings!]

Justification of the intervention

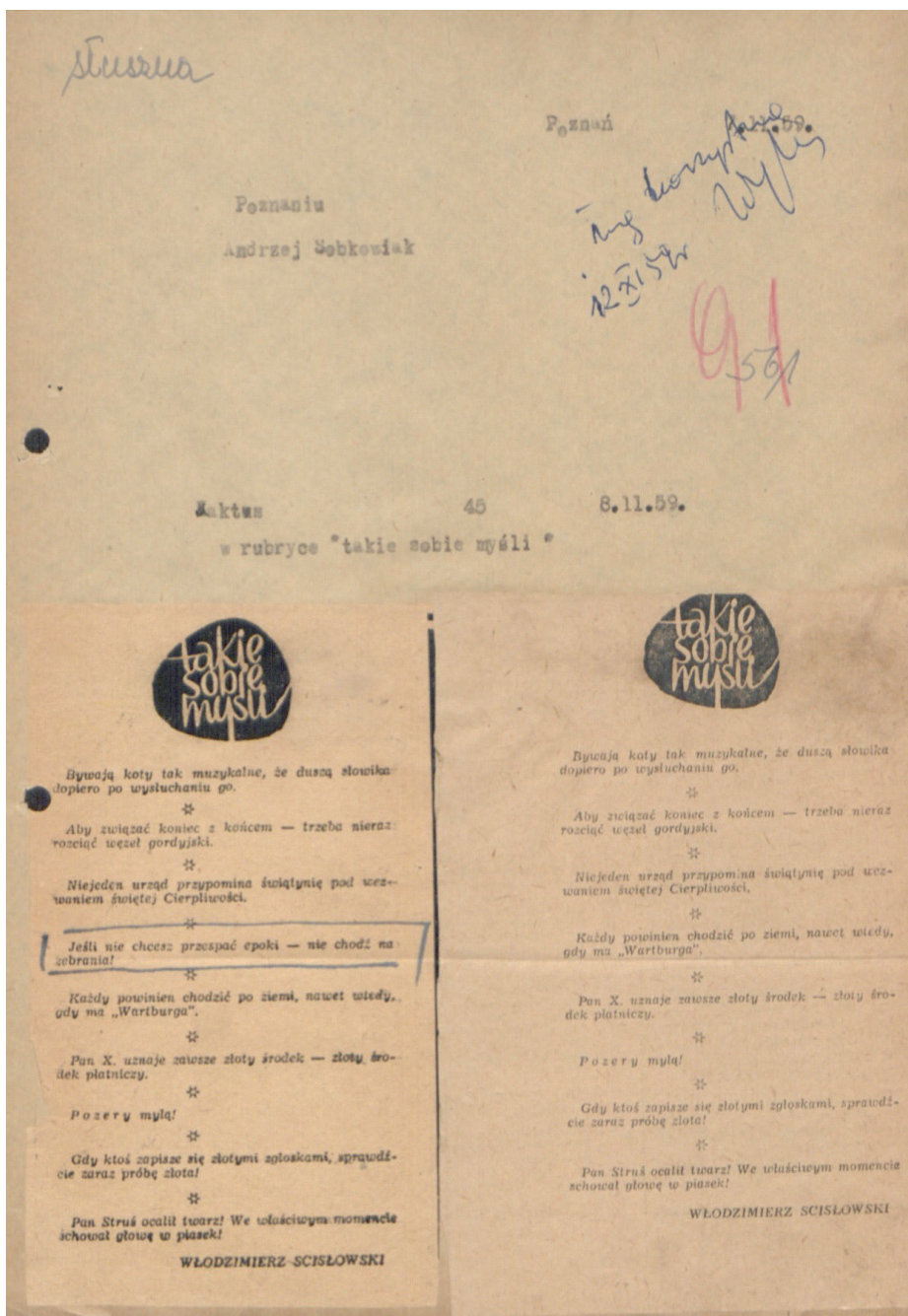
The whole "thought" was removed because of its harmful allusory meaning.

Evaluation of the intervention

Appropriate. Beneficial redaction.

The archival material presented below shows the version submitted for evaluation by the Poznan censorship office (left column with the epigram for deletion) and the version after the interference (right column – no "harmful" work).

⁹ "Fragmenty przemówienia Władysława Gomułki, wygłoszonego w Stoczni Gdańskiej, na temat oficjalnego stanowiska KC PZPR w sprawie Imre Nagya (28 czerwca 1958 r.)," [in:] *Rewolucja węgierska 1956 w polskich dokumentach*, J. Tischler (ed.), ISP PAN, Warsaw 1995, series: „Dokumenty do Dziejów PRL,” issue 8, pp. 172–174.

II. 8a. A card with the assessment of the fragments of Włodzimierz Scisłowski submitted to the WUKPPIW in Poznan with a visible censor's deletion (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 91)

Na wsi trwa podział karłowatych gospodarstw pomiędzy członków rodziny. (Z prasy).

— Ojciec przy podziale zapomniał, że noszę buty numer 45... Rys. Rajmund Klarzak

Bywają koty tak muzykalne, że duszą słowika dopiero po wystuchaniu go.

*

Aby związać koniec z końcem — trzeba nieraz rozciąć węzeł gordyjski.

*

Nie jeden urząd przypomina świątynię pod wezwaniem świętej Cierpliwości.

*

Każdy powinien chodzić po ziemi, nawet wtedy, gdy ma „Wartburga”.

*

Pan X. uznaje zawsze złoty środek — złoty środek płatniczy.

*

Pozery mylą!

*

Gdy ktoś zapisze się złotymi zgłoskami, sprawdźcie zaraz próbę złota!

*

Pan Struś ocałił twarz! We właściwym momencie schował głowę w piasek!

WŁODZIMIERZ SCISŁOWSKI

drobne

Zaszedłem do sklepu po cukier i herbatę. Przy wydawaniu przeszy ekspedientka powiedziała, że nie ma drobnych i położyła przede mną dwie paczki zapalek.

— Po co mi to? — skrzywiłem się. — Mam w domu kuchenkę na prąd i elektryczne oświetlenie.

— A czym pan zapala papierosy?

— Nie palę.

— O, to szkoda! Bardzo lubię palących mężczyzn. Niech więc pan kupi papierosy i nauczy się palić. To łatwe. Proszę, tu leży pudełko „Giewontów”, 4,60.

Z rezygnacją rzuciłem na ladę 5 zł.

— Och, ale znów nie mam 40 gr. Proszę, oto cukierek.

— Nie jadłem cukierków, bo psują zęby.

— Głupstwo. Musi pan tylko umyć zęby doskonałą pastą „Fispol”. Stosując ten środek, można spożywać słodczyce w dowolnej ilości bez obawy o uzębienie. Dać? Proszę. Należy się 3,20.

Znowu 5 złotych powędrowało na ladę.

— A co dać za 1,90?

— Nie. Pieniądze.

— Pieniądzy drobnych nie mam, ale proszę wziąć kilka lizaków dla dzieci.

— Nie mam dzieci. Jestem kawalerem.

— To niech się pan ożeni.

— Z kim, tak na poczekaniu?

— Z kim? No, choćby ze mną.

— Zgoda — powiedziałem. — Ale czy mogę już od dziś traktować cię jako żonę?

— Naturalnie.

— Więc słuchaj, wydro — zawolałem, rzucając zapaliki „Giewonty” i „Fispol”. — Kogoś jak kogo, ale własnego męża nie wypada naciągać na niepotrzebne wydatki. Natychmiast zwracaj mi całą resztę!

Wydała niechętnie. Jednak w rodzinie łatwiej się dogadać.

ZBIGNIEW UCHNAST

II. 8b. The epigrams by Włodzimierz Scisłowski published in Kaktus – there is no epigram removed by a censorship decision [Jeśli nie chesz przespać epoki...] (Kaktus, November 8, 1959, issue 45, [p. 5])

9. Censorship intervention from 17th February, 1960

[Doszło do rehabilitacji kozła ofiarnego...]

[The scapegoat has been vindicated...]

The last interference in Scisłowski's texts, preserved in the cryptotextual collection in Poznan, once again concerns the epigram (included in the "Random thoughts" column) – the genre that the Poznan author debuted in and one that he probably exercised through his whole life. It was certainly not the last work by Scisłowski, stopped by the censorship – let's fix at least this one decision of the Office by quoting the interfered text:

Doszło do rehabilitacji kozła ofiarnego: rogi powieszono znów na honorowym miejscu.

[The scapegoat has been vindicated: the horns have been placed in an honorary position.]

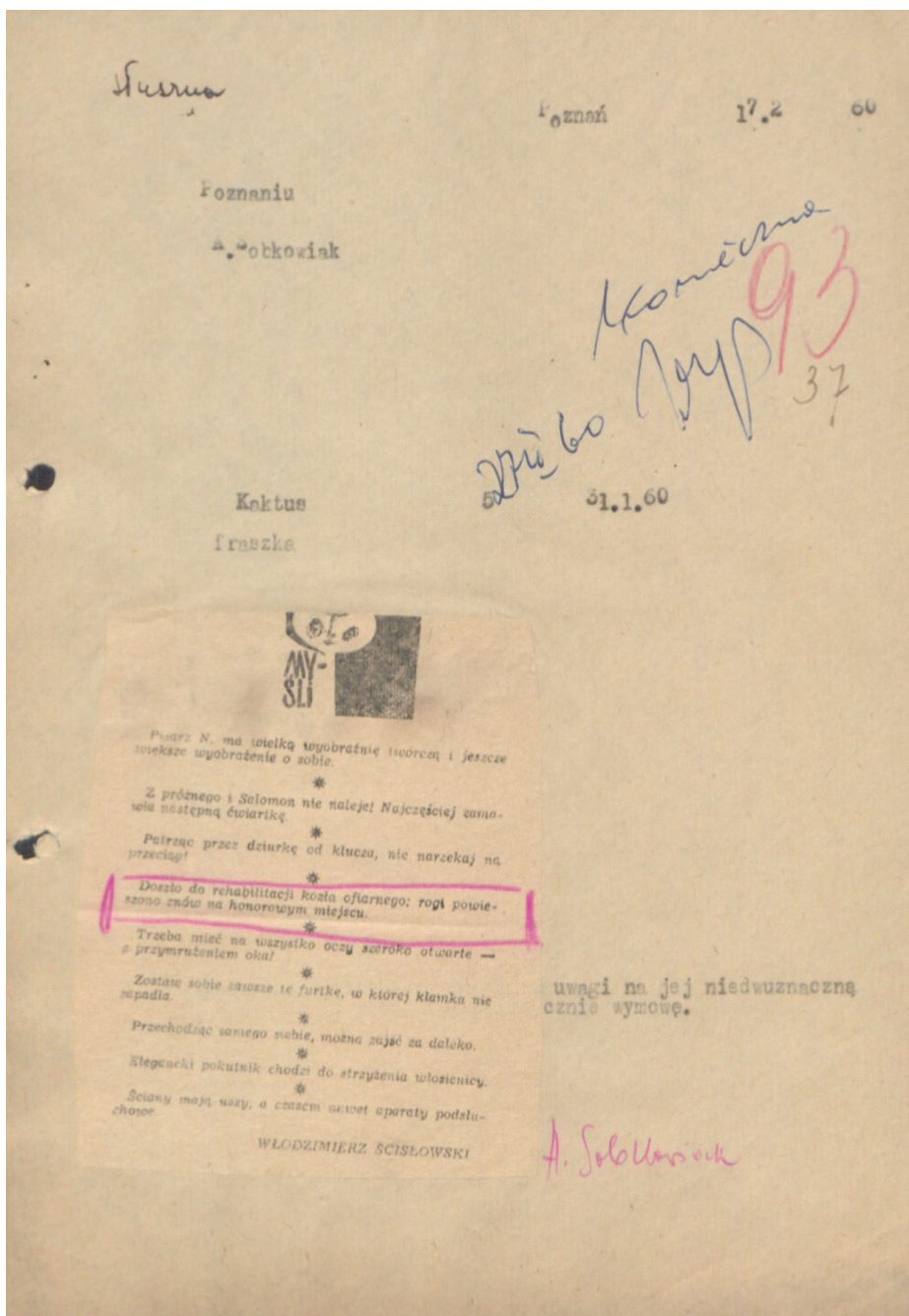
Justification of the intervention

One of the thoughts have been removed due to its ambiguous and politically harmful meaning.

Evaluation of the intervention

Appropriate. Necessary.

The presented epigram refers to another phenomenon used politically in the Polish People's Republic, which was the vindication of wrongfully convicted persons. Let us recall that the first of them took place during the October breakthrough, and subsequent vindication and amnesty took place throughout the existence of the People's Poland. It seems that the epigram criticizes the process, pointing out that the vindication was typically too late to make up for the unjustly convicted who may have already be dead (at least in the professional or social sense).

II. 9a. A card with the assessment of the epigrams of Włodzimierz Scisłowski, submitted to WUKPPIW in Poznan with a visible censor's deletion (APP, WUKPPIW, file ref. no. 132, fol. 93)

Pisarz N. ma wielką wyobraźnię tworząc i jeszcze większe wyobrażenie o sobie.

Z próżnego i Salomon nie należy! Najczęściej zamawia następną ciułartkę.

Patrzac przez dziurkę od klucza, nie narzekaj na przeciągi!

Trzeba mieć na uszytko oczy szeroko otwarte — z przymruczeniem oka!

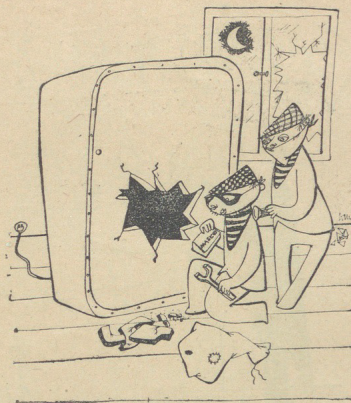
Zostaw sobie zawsze tę furtkę, w której klamka nie zapadła.

Przechodząc samego siebie, można zejść za daleko.

Elegancki pokutnik chodzi do strzyżenia wlościency.

Paradoks: ruch jednokierunkowy nie wyklucza mijania się z prądami.

WŁODZIMIERZ ŚCISŁOWSKI

Rys. Ludwik Wawrzyński

— Psiakość, to lodówka!

Ewaryst przyszedł dzisiaj do biura prosto z balu maskowego. Był w stroju pierrota, miał w związku z tym smutnie smutną minę i był pijany.

Nie wiedzieliśmy co z nim zrobić. Zaledwie otworzył drzwi, kiwnął przyjaźnie ręką dyrektorowi i wywalił się na miękkim klubowym fotelu, na który zewleliśmy sadząc zawsze co znaczących interesantów. Na szczęście nie było wtedy w biurze żadnego obcego człowieka.

Usiłowaliśmy podnieść go stamtąd, ale Ewaryst jest ciężki, a poza tym zaczął nam stawiać opór z siłą, jakiej nie spodziewaliśmy się u tak wziętej istoty, jaką winien być smutny pierrot.

Zrezygnowaliśmy więc z daremnej szarpaniny, zwłaszcza że przypomnieliśmy sobie w samą porę, iż nasze biuro składa się z jednego tylko pomieszczenia, w którym tłoczmy się wszyscy od woźnego aż po dyrektora. Nie ma żadnego innego pokoju, ba, najmniejszej komórki nawet. Nie byłoby więc gdzie umieścić Ewarysta, żeby się mógł wyspać i po wytrzeźwieniu jakoś doprowadzić do porządku. Dyrektor zdecydował wobec tego, przyszykując wąża, co oznaczało u niego bardzo zły humor.

— Zostawcie go tutaj, niech leży... Już ja potem sobie z nim pogadam.

Uczyniliśmy jak rozkazał i wróciliśmy do naszych biur.

Ewaryst westchnął kilkakrotnie, po czym jego donośne chrapanie uświadomiło nam, że Ewaryst zasnął snem sprawiedliwego pierrota. Spoglądaliśmy w jego stronę z zawiścią, bo każdy z nas też byłby się chętnie zdrzemnął, zwłaszcza że każde z nas też gdzieś wieczorem w nocy dłużej zabawiło: ja byłem na pewnej prywatce, panna

mechanicznego w śródmieściu. Nasz dyrektor także był jakiś taki niewyrazny: ciągle ziewał i uśmiechał się do siebie.

Tak więc wszyscy wspominaliśmy nieprzespaną noc i zenkaliśmy zadrzosić w stronę śpiącego Ewarysta — pierrota.

Tymczasem pierrot znowu chrząknął przeraźliwie, aż nas ciarki przesyły, przeciągnął się z satysfakcją i z rozmachem przejechał ręką po wysmarowanej szminką i pudrem twarzy. Z piersi naszych jak na komendę wyrwał się okrzyk zdumienia:

— To przecież nie Ewaryst!...

Tak, to absolutnie nie był Ewaryst tylko jakiś zupełnie inny facet i to w dodatku, jak się później okazało — nikt inny tylko inspektor Cz. z naszej centrali, postrach wszystkich pracowników.

W toku dalszych dochodzeń wyszło na jaw, że nie przybył on do nas wcale w kostiumie pierrota tylko w normalnym swoim służbowym garniturze z sześćdziesiątki koloru beige. Poza tym okazało się, że on wcale się z nami nie mowował, nie leżał na klubowym fotelu i wreszcie nie chrapał.

Ulegliśmy po prostu zbiorowej halucynacji, co może się przecież zdarzyć każdej grupie pracowników umysłowych po nieprzespanej nocy.

ZBIGNIEW BIEGAŃSKI

Zosia z panem Mareczkiem, naszym pierwszym amanetem biurowym — w nocnym lokalu drugiej kategorii, wreszcie panna Basia na zabawie szkolnej, urządzonej przez Komitet Rodzicielski, na której to zabawie udało jej się poznać pewnego królewicza z bajki, który do tego jeszcze był właścicielem doskonale prosperującego warsztatu

II. 9b. The epigrams by Włodzimierz Ścisłowski published in *Kaktus* – the epigram removed by a censorship decision is missing [Doszło do rehabilitacji kozła ofiarnego...] (*Kaktus*, January 31, 1960, issue 5, [p. 5])

Instead of a conclusion

O sobie fraszki nie napiszę
Nie zasłużyłem na puentę
Nie lubię się przeglądać w lustrze
Zwłaszcza gdy lustro jest pęknięte.¹⁰

[I shall not write epigram about myself
I do not deserve a punchline
I do not enjoy looking at myself in the mirror
Especially when the mirror is cracked.]

Włodzimierz Scisłowski (1931–1994)

¹⁰ W. Scisłowski, "Fraszki, szopki, wielokropki. Dialog z Włodzimierzem Scisłowskim," interview by Z. Kościelak, *Głos Wielkopolski* 31 December 1977–1 January 1978, issue 296, p. 12.

Anna Wiśniewska-Grabarczyk*

„Kaktus” *in statu nascendi* **Włodzimierz Scisłowski i satyryczne pismo „Kaktus”** **w dokumentach cenzorskich Polski Ludowej** **(cz. 2. Ingerencje cenzorskie)**

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie strategii cenzorskich stosowanych wobec utworów Włodzimierza Scisłowskiego złożonych do publikacji w piśmie satyrycznym „Kaktus” w latach 1957–1960. Materiał źródłowy stanowi zbiór kryptotekstów, czyli poufnych dokumentów oceniających artykuły z tygodnika, powstały w Wojewódzkim Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Poznaniu. Cenzorzy ingerowali w utwory satyryczne Scisłowskiego – we fraszki, wiersze, poematy, ballady, zarzucając autorowi złośliwe i przejawskrawione przedstawianie rzeczywistości politycznej i społecznej kraju. Część utworów ukazała się po wprowadzeniu narzuconych przez urząd cenzury zmian, część nie została dopuszczona do publikacji.

Słowa kluczowe: cenzura literatury w powojennej Polsce, materiał źródłowy (archiwalny), kryptotekst, Włodzimierz Scisłowski, pismo satyryczne „Kaktus”, satyra–humor–dowcip, Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk w Poznaniu

* Dr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Zakład Literatury Polskiej XX i XXI w., ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź; anna.wisniewska.grabarczyk@gmail.com

Artykuł powstał jako część projektu grantowego pt. *Humor jako strategia przetrwania. Pismo satyryczne „Kaktus” w ingerencjach cenzorskich z lat 1957–1960* (UŁ/IDUB, nr decyzji 2/2021, kierownik Anna Wiśniewska-Grabarczyk, czas realizacji 2022–2024 r.). Jest to drugi z dwóch artykułów poświęconych cenzurowaniu twórczości Włodzimierza Scisłowskiego na łamach pisma „Kaktus”; pierwszy z nich znajduje się w niniejszym tomie, zob. „Kaktus” *in statu nascendi*. Włodzimierz Scisłowski i satyryczne pismo „Kaktus” w dokumentach cenzorskich Polski Ludowej (cz. 1. Wprowadzenie), „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2022, nr 1 (64), s. 399–419.

Ingerencje cenzorskie w teksty Włodzimierza Scisłowskiego złożone do pisma „Kaktus”

Humorysta znany wszędzie,
leży tutaj w cieniu lipy.
Niech mu ziemia lekką będzie,
choć ciężkie miał dowcipy¹¹.

1. Ingerencja z 23 maja 1957 r.

„Czekanomachia. Poemat narodowy w III częściach”

Pierwsza omawiana ingerencja jest przykładem cenzurowania materiałów, w których mogło dojść, zdaniem oceniających, do ośmieszenia lub przedstawienia w niekorzystnym świetle polityków i osób piastujących najwyższe urzędy w państwie lub do niestosowanej oceny samego sposobu prowadzenia polityki na szczeblu lokalnym i krajowym. Poemat Scisłowskiego (sklasyfikowany w materiale cenzorskim jako zbiór fraszek) opisywał różne rodzaje czekania, w tym to, które wzbudziło cenzorską czujność – czekanie na przyjazd do Poznania Józefa Cyrankiewicza.

Cenzorzy zadbali o wyeliminowanie „drażliwej” sugestii dotyczącej samego oczekiwania na pojawienie się gościa (aluzja do Beckettowskiego Godota) i polecili przeformułować fragment utworu:

przed ingerencją:

W Warszawie czeka się na Godota,
i Poznań czeka na kogoś wszak,
a na nas wszystkich czeka robota,
a brat Ambroży czeka na znak.

po ingerencji:

W Warszawie czeka się na Godota,
i Poznań czeka na rangę wszak,
a na nas wszystkich czeka robota,
a brat Ambroży czeka na znak.

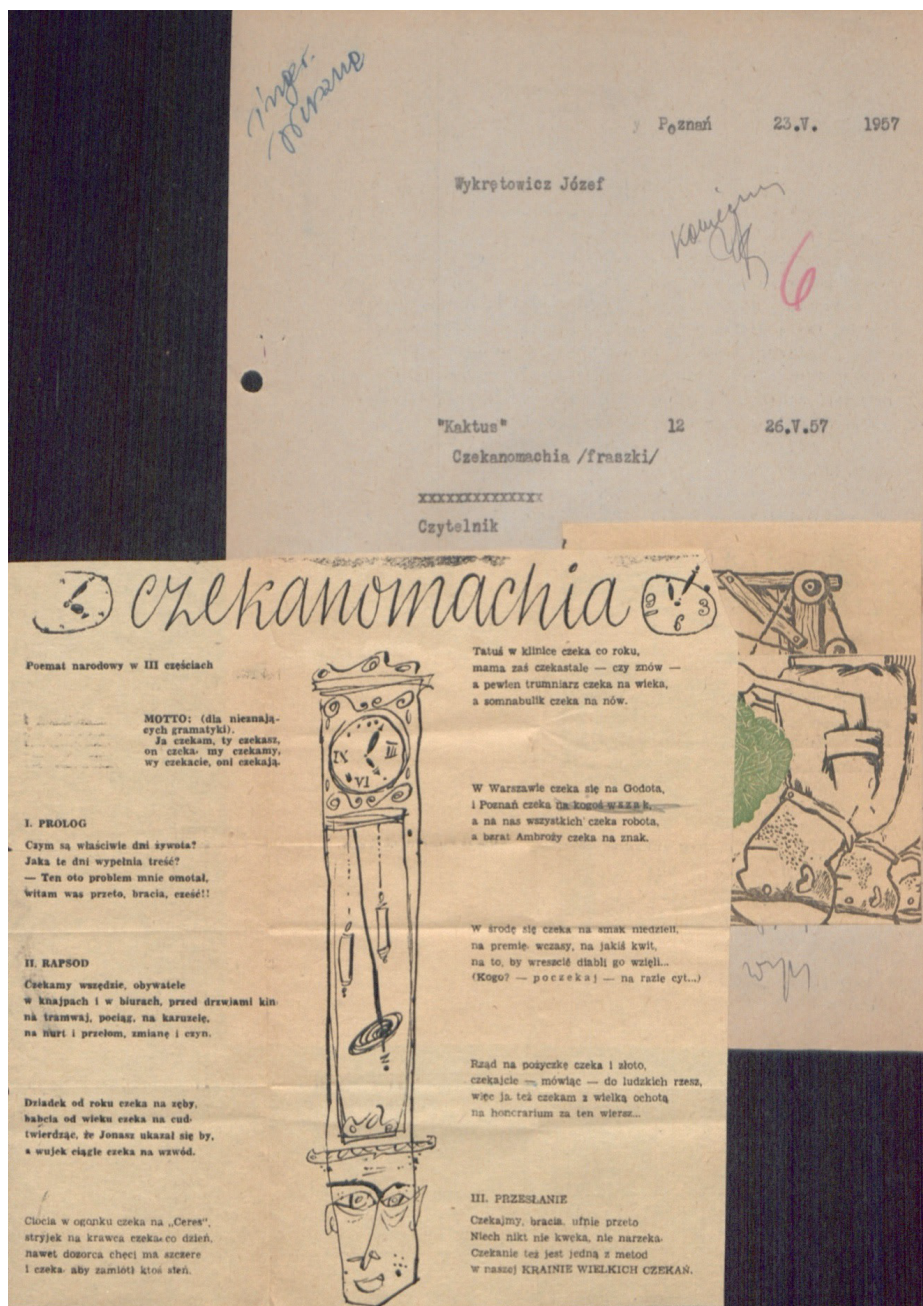
Uzasadnienie ingerencji

W zwrotce ingerow. wiersz „I Poznań czeka na kogoś wszak” – mowa jest o przyjeździe premiera Cyrankiewicza do Poznania – sprawa drażliwa i nie ma sensu do stwarzania atmosfery wyczekującej.

Ocena ingerencji

Inger. słuszna.

¹¹ Zaproponowany przez Włodzimierza Scisłowskiego napis na swój nagrobek, zob.: W. Scisłowski, *Poznań – przystanek końcowy*, rozmowę przepr. J. Przybysz, „Gazeta Poznańska” 16.05.1986, nr 114, s. 11; tenże, *Nagrobek humorysty*, [w:] tenże, *Mysi karnawał*, oprac. graf. S. Mrowiński, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1961, s. 53; por. z innym zaproponowanym przez artystę epitafium: W. Scisłowski, *Jak pisać fraszki*, „Ziemia Gorzowska” wrzesień 1978, s. 63.

Il. 1a. Karta z oceną złożonego do WUKPPIW w Poznaniu poematu satyrycznego „Czekanomachia” Włodzimierza Scisłowskiego z widocznym skreśleniem cenzorskim (strofa 6, wers 2; APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 6)

II. 1b. Uwzględniająca ingerencję cenzorską opublikowana w „Kaktusie” wersja poematu satyrycznego Włodzimierza Scisłowskiego pt. „Czekanomachia” („Kaktus”, 26.05.1957, nr 12, [s. 2])

Jak się wydaje, cenzorzy odnieśli się do planowanych na 22 lipca 1957 r. w Poznaniu obchodów Narodowego Święta Odrodzenia Polski. Wybór miejsca nie był przypadkowy – mieszkańcy Wielkopolski, którzy jeszcze rok temu protestowali w trakcie Poznańskiego Czerwca, mieli teraz entuzjastycznie witać kolumny wojska ludowego i trybuny polityków, z Gomułą i Cyrankiewiczem na czele. Owo „odczarowywanie” wydarzeń ‘56 r. było skrupulatnie zaplanowane i nie można było pozwolić, by zostało zakłócone, np. przez wygwizdanie skrajnie nie lubianego w Wielkopolsce Cyrankiewicza. Przypomnijmy bowiem, że o ile Gomułka cieszył się jeszcze swym popaździernikowym autorytetem, Cyrankiewiczowi nie zapomniano tego, że w 1956 r. wystąpił ostro przeciwko robotnikom zakładów Cegielskiego i wydał rozkaz stłumienia strajku, a fragment z jego przemówienia o „odrabianiu rąk” każdemu, kto przeciwstawi się władzy ludowej, zostanie zapamiętany na długo¹². By zapobiec niepożądanemu scenariuszowi obchodów, wizytę najdłużej urzędującego premiera Polski przeniesiono na 16 lipca.

¹² Zob. m.in.: P. Grzelczak, „Nie żałuję tego przemówienia”. Józef Cyrankiewicz w Poznaniu 28–30 VI 1956 r., „Kronika Miasta Poznania” 2020, nr 2, s. 202–210; P. Lipiński, Cyrankiewicz. Wieczny premier, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2016, s. 172 i in. [e-book].

2. Ingerencja z 5 czerwca 1957 r.

„Nadgorliwość”

W czerwcu 1957 r. poddano ocenie fraszkę pt. *Nadgorliwość*. Utwór miał się ukazać w trzynastym numerze „Kaktusa” z 2 czerwca 1957 r. W materiale cenzorskim nie podano autora kłopotliwej pracy, jednak sposób prezentacji w dokumencie archiwalnym – umieszczenie jej po fraszce *Samokrytyka* – oraz analiza zawartości wskazanego numeru pisma pozwalają wysunąć hipotezę, że autorem omawianej fraszki jest właśnie Scisłowski. W numerze opublikowano kilka fraszek pisarza, w tym *Samokrytykę*, jednak zabrakło w nich *Nadgorliwości*. Trudno powiedzieć, czy usuniętą fraszkę zastąpiono inną; warto jednak zaznaczyć, że dość duża interlinia wprowadzona przy prezentacji utworów Scisłowskiego może sugerować nieobecność tej wyingerowanej i niezastąpionej jej inną; jednak taki skład tekstu pojawiał się także w innych numerach pisma. Pozostając w sferze hipotez badawczych, zacytujmy niedopuszczoną do druku fraszkę:

Tak mnie przejęła odnowy treść,
że odzwyczajam się już jeść.

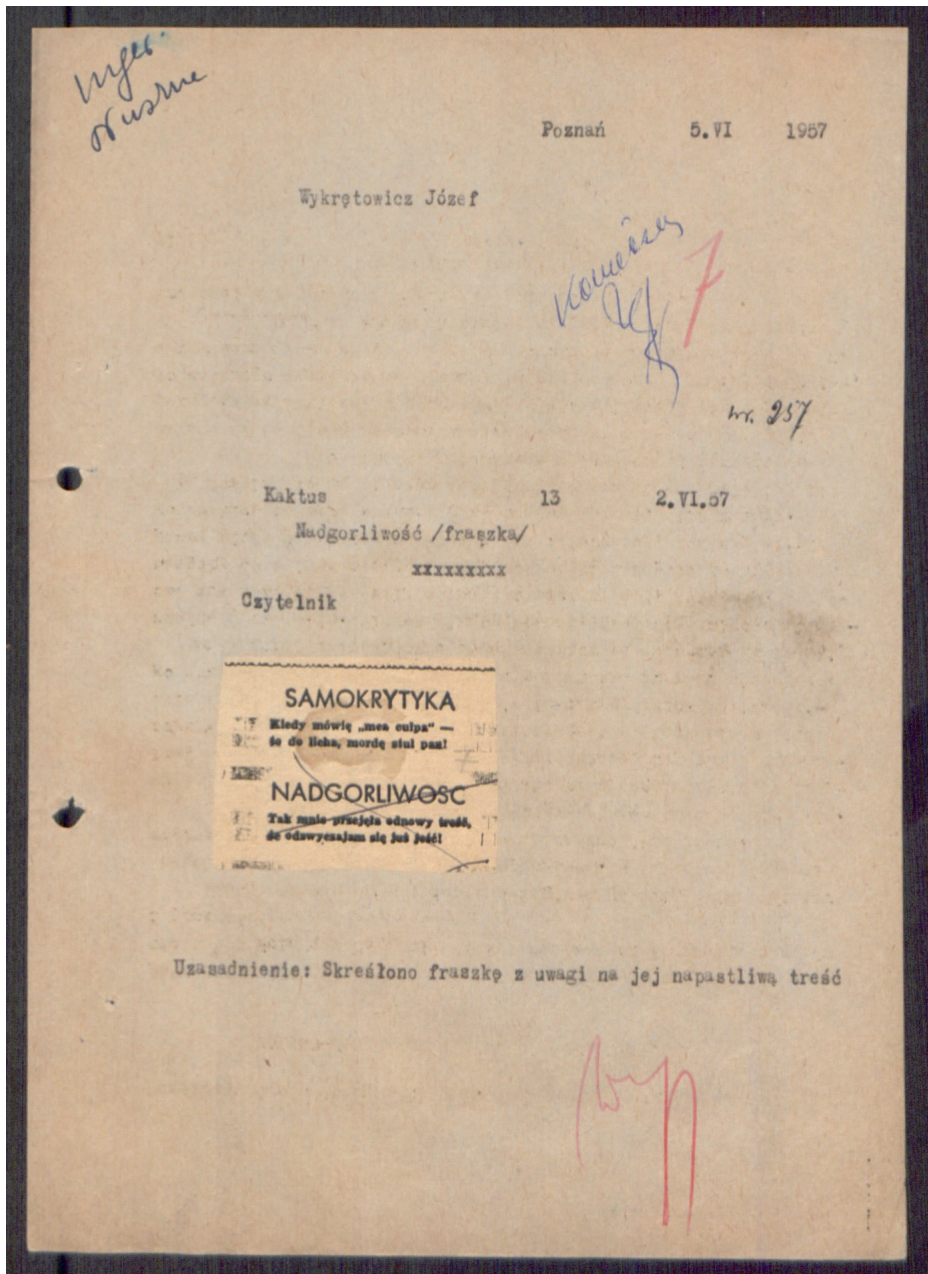
Uzasadnienie ingerencji

Skreślono fraszkę z uwagi na jej napastliwą treść.

Ocena ingerencji

Inger. słuszna.

Fraszka Scisłowskiego w niepozobawiony uszczypliwości sposób odnosi się do „polityki odnowy” – sztandarowego hasła wielu (nie tylko) popaździernikowych zmian. Autor przygotowuje się do możliwych trudności z aprowizacją, jednak nie da się jednoznacznie ustalić, czy była to, jak wskazuje tytuł utworu, „nadgorliwość” czy też aluzja do rzeczywistych przewidywanych przez niego problemów; a może mamy do czynienia z hiperbolizacją, która była potrzebna do zwrócenia uwagi na niepowodzenia niektórych postulatów „polityki odnowy”.

II. 2a. Karta z oceną złożonej do WUKPPIW w Poznaniu i niedopuszczonej do druku frażki Włodzimierza Scisłowskiego pt. „Nadgorliwość” (APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 7)

Il. 2b. Opublikowane w „Kaktusie” fraszki Włodzimierza Scisłowskiego – brakuje usuniętej decyzją cenzorską fraszki pt. „Nadgorliwość” („Kaktus”, 2.06.1957, nr 13, [s. 5])

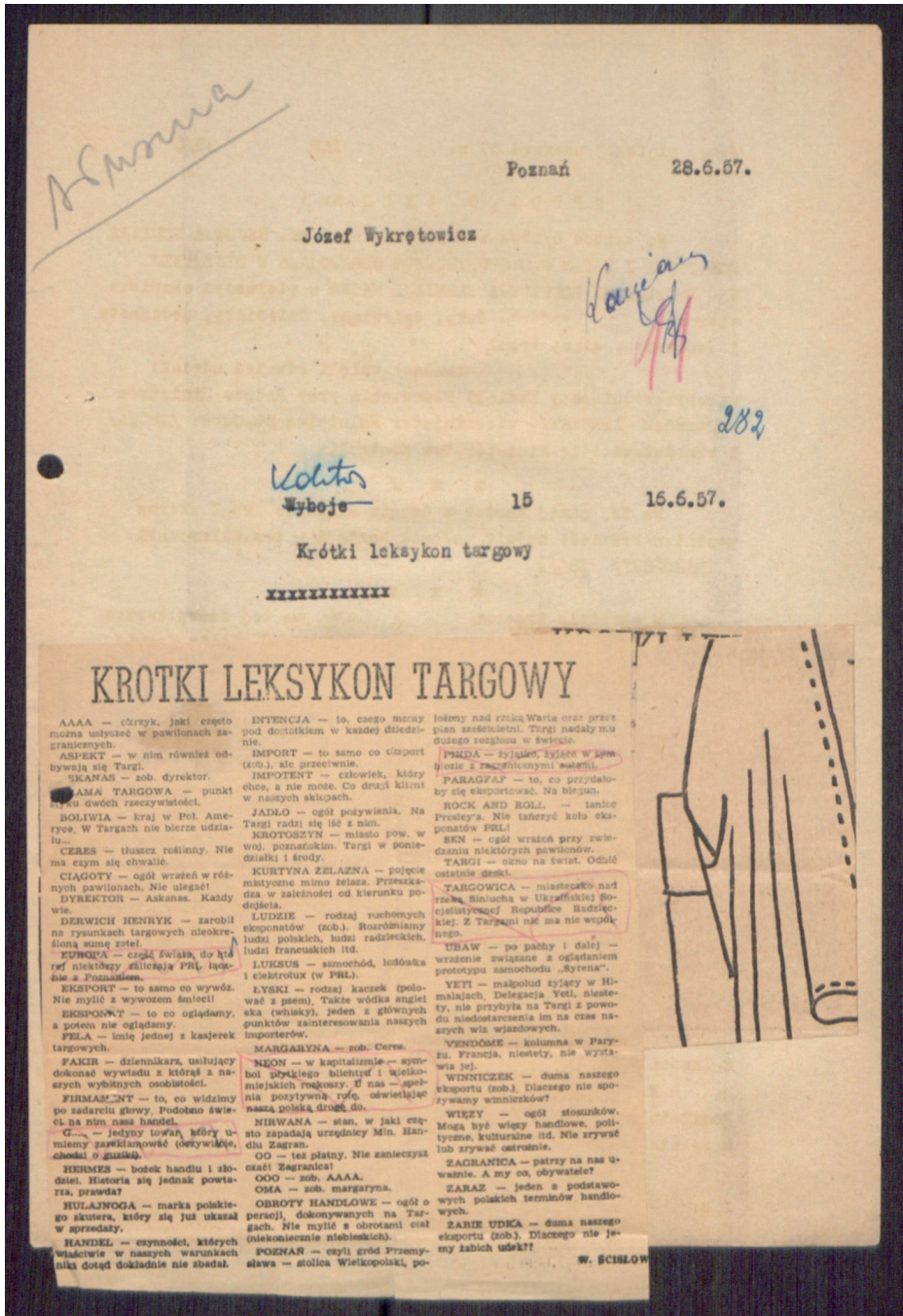
3. Ingerencja z 28 czerwca 1957 r.

„Krótki leksykon targowy”

Jak wspominałam, w „Kaktusie” wielokrotnie poruszano problemy życia codziennego mieszkańców Poznania i regionu. Przykładem jest *Krótki leksykon targowy* Scisłowskiego, który w zwięzłych i niepozbanionych humoru hasłach zdefiniował kilka wybranych terminów w duchu, nazwijmy ją, kultury bazarowej i z pewnością nie bez związku z odbywającymi się cyklicznie w stolicy Wielkopolski Międzynarodowymi Targami Poznańskimi.

Warto zauważyć, że w materiale cenzorskim w miejscu spodziewanego tytułu „Kaktus” wpisano omyłkowo tytuł innego ważnego pisma poznańskiej odwilży – „Wyboje”¹³. Funkcjonariusz naprawił błąd skreślając nieprawidłowy tytuł, który być może przed chwilą skończył recenzować, co mogłoby tłumaczyć tę pomyłkę.

¹³ Zob. m.in.: W. Braniecki, „To są ikony dróg”. „Wyboje”. Pismo studentów i młodej inteligencji Wielkopolski; J. Ratajczak, *Moje „Wyboje”*, „Kronika Miasta Poznania” 2005, nr 3, s. 51–62; L. Herbst, *Środowiskowe czasopisma społeczno-kulturalne lat 1956–1958* („Kontrasty”, „Wyboje”, „Poglądy”, „Uwaga”), [w:] *Czasopisma studenckie w Polsce (1945–1970)*, red. A.K. Waśkiewicz, Zarząd Główny Socjalistycznego Związku Studentów Polskich, Warszawa 1975, s. 233–250.

Il. 3a. Karta z oceną złożonego do WUKPPIW w Poznaniu „Krótkiego leksykonu targowego” Włodzimierza Scisłowskiego z widocznymi skreśleniami cenzorskimi (APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 11)

PRZETARGOWE OBROTY

Wyszły wydry, małpy (nie koniecznie z ZOO)
i zagranicznymi obkoczysy wkoło.
Zaczęły się lasie niby tygrzyskie:
kociały — trąciły salonowe ławice!
W zapędach - popędach wykarulac rezon,
pragna swój ożwić wcał zbył m a r t w y s e z o n.
Niejedna biednego miała przyjaciela,
wice „Wypychaj się!” rzekła... do jego portifeila.
Lecz że się nie wypychał — już nie chce mieć go „za nie!”

I już zagranicę dziś kocha bez granic!
Układy handlowe też zawiera rada:
na bazie wymiany chętnie się układa...
Głębie swelch uczuć — w myśl hasła „runt —
goscie!”

z wielką gościnnością otwiera na ościez...
Catek pęka ze śmiechu, gdy z obokrajowcem
te d a m y języki uprawiają obce!
Frym w tej konwersacji widać ruchy ciała,
bo znalność słówek bywa nazbyt mała.
Ale gdy odjedzie obcy pugilares,
swojski zneci kares „signore Dolares”,
z braku tran-żerych wpływów i pieszczoty,
wroci do rodaka, szepcze mu: „Mój złoty!”
Potrzebne są przecie nowe ciele - p e c i e
kobiecie oparte na tym parzytecie...
Ja, gdybym ministrem był tego „resortu”,
kiewałbym i e k a j i towar do eksportu,
dałbym przewozowe listy, zdebył wizy
i wysyłał darmo — a nie za dewizy!
Tylko bym się lekał straszego kłopotu,
gdyby odesłano ten towar do xrowtu!

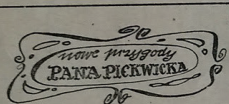
WITOLD DEGLER

W OKRESIE MTP

rys. E. Roik

Poznań — miasto czystości

Rozdział V.

z którego wynika, że wszystkie ludzie
są brzości

— Wypasłem się nienagorzej —
rzekł pan Pickwick wychodząc rano
z łózka. — Świat widzę w innych bar-
wach, nie tak szarych. Lecz chłodziły
panowie przeprowadzić ranną toa-
letę już 10.15. Czas nam w drogę.

Zachęci przykładem swego pryncy-
pala, panowie Winkle, Tupman i
Snodgrass pospieszyli ku łazience.
Majewski, Pijak, ich żony i dzieci.
Stali też krewini Majewskiego

— Przepraszam panów — rzekł pan
Pickwick, uśmiechając się ze zwięzła
mu uprzejmością. — Przyjechalśmy
z daleka, my tylko na chwilę. Bardzo
mam się spieszyć. Panowie nas prze-
puszczą, prawda?

— Nie podobnego — rzekł Majew-
ski. — Nikt nikogo nie będzie tu prze-
puszczał. Każdemu się spieszyć, każdy
musi czekać.

— Ale my tylko wyjątkowo i tylko
dzisiaj — rzekł pan Winkle.

— My też tylko dzisiaj — warknęła
mściwie Majewska.

— Jakże to, tylko dzisiaj — zdumiał
się pan Tupman.
— A tak, tylko dzisiaj! Czekać to cze-
kać — rzekł groźnie dalszy krewini
Majewskiego, zarzucając ze straszli-
wym rozmachem ręcznik na piety. —
Porządek musi być. Ho!to!

KRÓTKI LEKSYKON TARGOWY

AAAA — okrzyk, jaki często
można usłyszeć w pawilonach za-
granicznych.

ASPEKT — w nim również od-
bija się Targi.

ASKANAS — zob. dyrektor.

BRAMA TARGOWA — punkt
skłuku dwóch rzeczywistości.

BOLIWIA — kraj w Pol. Ame-
ryce. W Targach nie bierze udziału.

CERES — tuzacz roślinny. Nie
ma czym się chwalić.

CIĄGOTY — ogół wrażeń w róż-
nych pawilonach. Nie ulegać!

DYREKTOR — Askanas. Każdy
wie.

DERWICH HENRYK — zarobił
na rysunkach targowych nieokre-
śloną sumę zwał.

EKSPONAT — to samo co wywóz.
Nie mylić z wywozem śmieci!

EKSPONAT — to co oglądamy,
a potem nie oglądamy.

FELA — imię jednej z kasjerek
targowych.

FAKIR — dziennikarz, usiłujący
dokonać wyjazdu z którąś z na-
szych wybitnych osobistości.

FIRMAMENT — to, co widzimy
po zadarcu głowy. Podobno świeci
na nim nasz handel.

HERMES — bógzek handlu i zło-
dziej. Historia się jednak powta-
rza, prawda?

HULANOGA — marka polskie-
go skutera, który się już ukazał
w sprzedaży.

HANDEL — czynność, których
własnie w naszych warunkach
nikt dotąd okładnie nie zbadał.

INTENCJA — to, czego mamy
podstępkiem w każdej dziedzi-
nie.

IMPORT — to samo co eksport
(zob.), ale przeciwnie.

IMPOTENT — człowiek, który
chce, a nie może. Co drugi klient
w naszych sklepach.

JADŁO — ogół pożywienia. Na
Targi radzi się iść z nim.

KROTOSZYŃ — miasto pow. w
woj. poznańskim. Targi w ponie-
drażki i Środy.

KURTYNNA ŻELAZNA — pojęcie
mistyczne mimo tełaza. Przeska-
dza w zależności od kierunku po-
jeścia.

LUBIE — rodzaj nichomych
ekspонатów (zob.) Rozróżniamy
ludzi polskich, ludzi radzieckich,
ludzi francuskich itd.

LUKSUS — samochód, lodówka
i elektrołux (w PRL).

LYSKY — rodzaj kaczek (pola-
wać z piem). Także wódka angielska
(whisky), jeden z głównych
punktów zainteresowania naszych
importerów.

MARGARYNA — zob. Ceres.

NIRWANA — stan, w jaki czę-
sto zapadają urzędnicy Min. Handlu
Zagran.

OO — też platyny. Nie zamierzysz
czuć! Zagranica!

OOO — zob. A.A.A.A.

OMA — zob. margaryna.

OBROTY HANDLOWE — ogół o-
peracji, dokonywanych na Targach.
Nie mylić z obrotami ciała
(niekoniecznie niebieskimi).

POZNAŃ — czyli gród Przemysła
sława — stolica Wielkopolski, po-

łożony nad rzeką Wartą oraz przez
plan sześciolcetni, Targi nadają mu
długiego rozgłosu w świecie.

PARAGFAR — to, co przydało-
by się eksportować. Na biegun.

ROCK AND ROLL — taniec
Presley'a. Nie tanczyć koło ek-
spонатów PRL!

SEN — ogół wrażeń przy zwie-
dzeniu niektórych pawilonów.

TARGI — okno na świat. Odbić
ostatnie deski.

UBAW — po pachy i dalej —
wrażenie zw. "zane z oglądaniem
prototypu samochodu „Syrena”.

YETT — małpoid żyjący w Hi-
malajach, Delegacja Yett, niestety,
nie przybyła na Targi z powodu
nieodstarczenia lnu na czas na-
szych wiz wjazdowych.

VENDOMME — kolumna w Pary-
żu. Francja, niestety, nie wysła-
wia jej.

WINNICZEK — duma naszego
eksporta (zob.), Dlaczego nie spo-
żywamy winniczków?

WIEZY — ogół stosunków.
Można być wieży handlowe, poli-
tyczne, kulturalne itd. Nie zrywać
lub zrywać ostrożnie.

ZAGRANICA — patrzy na nas u-
wanie. A my co, obywatelu?

ZARAZ — jeden z podsta-
wowych polskich terminów handlo-
wych.

ZABIE UDKA — duma naszego
eksporta (zob.). Dlaczego nie je-
my zabieh udek??

W. SCISŁOWSKI

Il. 3b. „Krótki leksykon targowy” Włodzimierza Scisłowskiego, który ukazał się w „Kaktusie”
– brakuje usuniętych decyzją cenzorską fraszek pt. „Europa”, „G...”, „Neon”, „Pinda”, „Targowica”
(„Kaktus”, 16.06.1957, nr 15, [s. 2])

Wróćmy na łamy „Kaktusa” i zacytujmy poniższych pięć haseł, które nie przeszły cenzorskiego sita i nie zostały dopuszczone do druku:

EUROPA – część świata, do której niektórzy zaliczają PRL łącznie z Poznaniem.
G... – jedyny towar, który umiemy zareklamować (oczywiście, chodzi o guziki).
NEON – w kapitalizmie – symbol płytkiego blichtru i wielkomiejskich rozkoszy.
U nas – spełnia pozytywną rolę, oświetlając naszą polską drogę do.
PINDA – żyjątko, żyjące w symbiozie z zagranicznymi autami.
TARGOWICA – miasteczko nad rzeką Siniuchą w Ukraińskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej. Z Targami nie ma nic wspólnego.

Uzasadnienie ingerencji

W *Krótkim leksykonie targowym* wyingerowaliśmy parę haseł, które naszym zdaniem są obraźliwe, czy wręcz politycznie szkodliwe.

Ocena ingerencji

Słuszna.

Tworząc swój leksykon, Scisłowski odwołał się do struktur powierzchniowych i głębokich języka, do asocjacji i podobieństw na różnych jego poziomach. Zjawisko paronimii, czyli podobieństwa brzmienia wyrazów, wykorzystał przy „Targowicy” – wieś, w której ogłoszono spiszek magnacki, zostaje zestawiona z „targami” – te z kolei prowadzą do skojarzeń wyższego rzędu: „targowiczanie”, „targować się o Polskę”, „targować się na Targach Poznańskich”; to tylko początek długiej ścieżki skojarzeń, w której pojawia się także carska Rosja.

Niektóre z definiowanych przez Scisłowskiego haseł nie wydają się mieć wiele wspólnego z kulturą „targową”, jednak wnikliwe oko satyryka wydobywa na wierzch te ukryte znaczenia i nieuświadomiane konotacje. Przykładem może być „pinda”, tj. kobieta źle prowadząca się, która łatwo ulega urokowi właścicieli bogatych zachodnich aut.

Inną strategią satyryka było przywoływanie artefaktów życia codziennego po to, by wskazać, że umieszczone w konkretnym wycinku czasoprzestrzeni nabierają nowego znaczenia. Przykładem mogą być zdefiniowane przez Scisłowskiego „neony”, które już w okresie międzywojennym rozświetlały ulice wielkich polskich miast. W latach 40. i 50. XX w. w wyniku nacjonalizacji handlu neony reklamujące inicjatywy prywatne zniknęły z ulic, stając się symbolem kapitalistycznego i burżuazyjnego porządku. Odwilż przyniosła zmiany, także w wymiarze prawnym – dość wspomnieć, że w tym okresie powstały przedsiębiorstwa i spółdzielnie usług reklamowych, np. Lumen, Spójnia czy Reklama, które pełniły ważną rolę w ogłoszonym przez państwo planie „neonizacji”, czyli „rozświetlania” polskich miast. Poza wskazaną siatką odniesień, należy także wspomnieć o funkcjach, jakie

spełniały neony, czyli o funkcji informacyjnej i ozdobnej. Zgodnie z logiką należałoby założyć, że „polską drogę do...” socjalizmu, bo takiego dopełnienia brakuje w eliptycznej wypowiedzi Scisłowskiego, oświetlają neony o funkcji informacyjnej, wszak neony ozdobne przynależą innemu, obcemu porządkowi – a może Scisłowski sugeruje, że jest właśnie odwrotnie?¹⁴

4. Ingerencja z 29 czerwca 1957 r.

„Z pamiętnika ślusarza”

W numerze piętnastym „Kaktusa” z 1957 r. miał się ukazać tekst Włodzimierza Scisłowskiego pt. *Z pamiętnika ślusarza*. Cenzorzy dopatrzyli się w utworze wymowy antysemickiej i zdecydowali o jego zatrzymaniu. Oceniający tę ingerencję inni funkcjonariusze (może zwierzchnicy) zauważyli kilka dodatkowych niepokojących elementów w recenzowanym materiale, o których wspomnieli w ocenie ingerencji – zanim jednak o nich, przytoczmy niedopuszczony do publikacji w piętnastym numerze „Kaktusa” tekst:

6.I.1956

Mróz od rana jak cholera. Na gorze u Misiaka pękła rura w wychodku i zaraz mnie wezwano.

7.II.

Dziś od rana przykręcam śrubę od sztalhajzy, ale widać gwint się przetaił, bo nie sztytuje.

9.II.

W dalszym ciągu przykręcam śrubę.

13.II.

Ustępną działa. Nie wiadomo, jak będzie dalej z tą śrubą.

26.II.

Marcowy przymrozek. Rura znowu pękła, bo śruba okazała się za słaba. Misiak przeklina, a ja przykręcam inną.

27.III.

Przykręcam.

28.III.

Przykręcam.

29.III.

Przykręcam, cholera.

¹⁴ I. Karwińska, *Polish cold war neon*, Mark Batty, Nowy Jork 2011; J. Zieliński, I. Tarwacka, *Neony. Ulotny ornament warszawskiej nocy*, Fundacja Hereditas, Warszawa 2010.

30.III.

Lokatorzy mówią, że wciąż tylko przykręcą i przykręcą, ale mówię im, że to masowo.

1.IV.

„Prima aprilis”, przestałem przykręcać.

28.VI.

Nic nie pamiętam, upał.

6.VII.

Misiak powiedział, że mnie zrzuci ze schodów, bo cieknie, jak ciekło.

10.VII.

Co robić, przykręcą.

18.VIII.

Kupiłem komplet nowych narzędzi z importu. Podobno lepiej przykręcają.

10.X.

Pierwszy przymrozek. Październik, wiadomo. A Misiakowi znowu zaczyna więcej kapać.

20.X.

No i stało się. Cały wychodek w gównach. Misiak niby to zły, ale właściwie się cieszy. Nareszcie – mówi – koniec z tym wszystkim.

15.XI.

Bezrobotny jestem, psia krew. Nigdzie się nie psuje. Sabotaż, czy co?

23.III.1957

Nowy ustęp Misiaka zaczyna nawalać. Brakoroby, cholera!

25.IV.

Przykręciłem mu trochę śrubę.

15.V.

Chciałem więcej, to mi nie dał. Powiedział, że sam se przykręci i że mam iść do diabła, bo już dosyć od niego forsy nawyciągałem.

28.V.

Misiak... Ty bydlę.

3.IV.

Przykręciłem sobie śrubkę w zapalniczce i wyjechałem do Akaby. Żegnajcie, rodacy!!

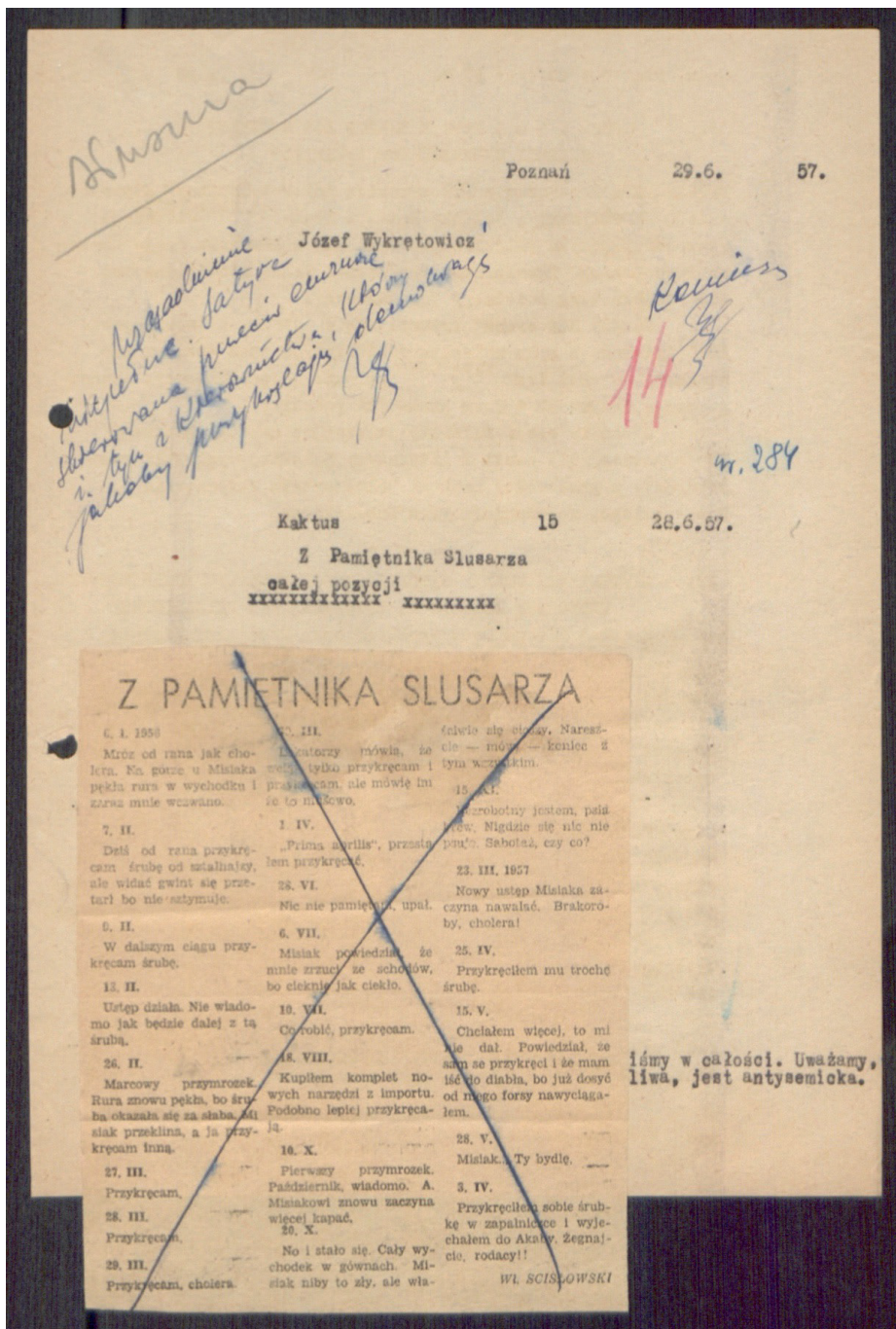
Uzasadnienie ingerencji

Z pamiętnika ślusarza skonfiskowaliśmy w całości. Uważamy, że wymowa tego utworu jest szkodliwa, jest antysemicka.

Ocena ingerencji

Słuszna.

Uzasadnienie niepełne. Satyra skierowana przeciw cenzurze i tym z kierownictwa, którzy jakoby przykręcają demokrację.

II. 4. Karta z oceną złożonego do WUKPPiW w Poznaniu i niedopuszczonego do druku utworu „Z pamiętnika ślusarza” Włodzimierza Scisłowskiego (APP, WUKPPiW, sygn. 132, k. 14)

Funkcjonariusze oceniający swoich kolegów z pewnością dobrze zdekodowali utwór, wszak odniesienia do luzowania i przykręcania cenzorskiej śruby są aż nadto widoczne. „Dyskusje meteorologiczne” o przymrozkach i odwilży prowadzono nie tylko na łamach prasy (czyli w tekstach jawnych), ale także w poufnych Biuletynach cenzorskich¹⁵.

W czym zaś może tkwić antysemicki charakter pamiętnika ślusarza? Czyżby chodziło o toponimy i emigrację żydowską na fali odwilży? Wszak bohater utworu wyjeżdża do Akaby – miasta położonego nad brzegiem Morza Czerwonego w Jordanii, które graniczy z izraelskim miastem Ejlat. A może cenzorzy w konstrukcji głównego bohatera dostrzegli antysemicki stereotyp, zgodnie z którym Żydzi są zafascynowani pieniędzmi i ich pomnażaniem, nawet w nieuczciwy sposób. Należałoby także wziąć pod rozwagę i tę interpretację, zgodnie z którą Żydzi mieliby być użytecznymi funkcjonariuszami w dziele „przykręcania śruby”.

5. Ingerencja z 15 lipca 1957 r.

„Ballada tragiczna”

Powody niedopuszczenia tekstów do druku mogły być wielorakie – zazwyczaj cenzorzy wskazywali konkretne przyczyny stojące za taką decyzją, jednak nierzadko pozostawiali niedopowiedzenia, które zwierzchnicy lub ich koledzy-cenzorzy musieli samodzielnie uzupełniać. Aby wyjaśnić ten proces interpretacji, odwołam się do koncepcji François Recanatiego, który wprowadza pojęcie „nasywania” (*saturation*)¹⁶. Pojęcie to oznacza, że w każdej wypowiedzi znajdują się ukryte parametry, których wartość interpretator dopowiada sobie na podstawie analizy kontekstu. Odwołanie do Recanatiego jest o tyle zasadne, że w obu przypadkach nadawca komunikatu – autor lub cenzor (któremu musimy, niezależnie od naszych preferencji, przyznać status „jakiegoś rodzaju” autora) – ma pewien wpływ na czytelnicze interpretacje i może je kontrolować przez odpowiedni dobór środków przekazu. O ile status ontologiczny tychże „niedopowiedzeń” jest podobny, o tyle różne są przyczyny ich powstawania. Nie wchodząc w szczegółowe rozważania (z pewnością potrzebne, ale nie w tym momencie) przypomnijmy cenzorską asekurację lub zwykłą niewiedzę, które często były przyczyną pojawiania się owych struktur w materiałach cenzorskich. Czy z taką sytuacją mamy do czynienia przy ocenie kolejnego niedopuszczonego

¹⁵ Zob. m.in.: J. Klejny, „I jeszcze raz o satyrze”, „Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny” kwiecień 1955, nr 4 (40), s. 9–25 (APG, WUKPPIW, sygn. 65).

¹⁶ F. Recanati, *Direct Reference: From Language to Thought*, Blackwell, Oxford 1993, s. 313 i in.; zob. także: K. Kijania-Placek, *Referencja przeniesiona*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2010, nr 3, s. 77–97.

do druku tekstu Scisłowskiego? Wydaje się, że tak, wszak poniższą *Balladę tragiczną* cenzorzy zatrzymali za jej „wieloznaczną wymowę” – nie wyjaśniając nic więcej (materiał prasowy wklejony w archiwum jest urwany, przez co strofy pięć i sześć są niepełne – zaznaczam to znakiem [fragment urwany]):

Przez puszczy przepastnych gęsty mrok,
dążyło trzech rycerzy.
Każdy wyteżał bystro wzrok,
każdy do celu bieżył.

Każdy napinał giętki łuk,
trop wypatrując turzy –
niejeden tur się zwałił z nóg –
lub – można rzec – z odnóży...

Na polowaniach schodził czas,
na igrcach i swawolach,
lecz w którąś środę, proszę Was,
Rus rzekł do druhów: Hola!

Kraj mój odłogiem leż[y]
dość, bracia, próżnowa[nia]
To samo radzę zrobić
a teraz – Doswidania!

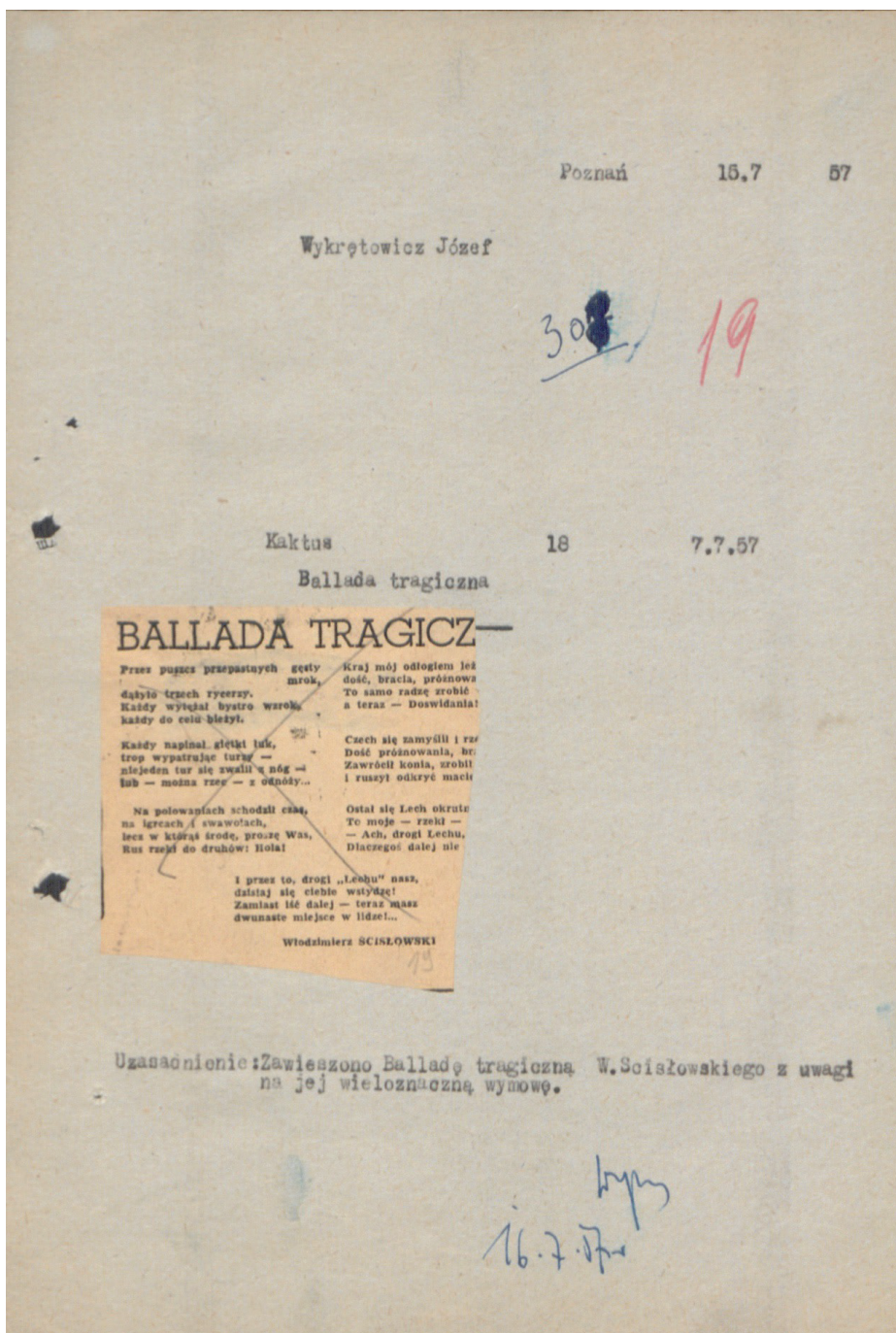
Czech się zamyślił i [fragment urwany]
Dość próżnowania, [fragment urwany]
Zawrócił konia, zrobił [fragment urwany]
i ruszył odkryć [fragment urwany]

Ostał się Lech [fragment urwany]
To moje – rzekł –
-Ach, drogi Lechu,
Dlaczegoś dalej nie [fragment urwany]

I przez to, drogi „Lechu” nasz,
dzisiaj się ciebie wstydzę!
Zamiast iść dalej – teraz masz
dwunaste miejsce w lidze!...

Uzasadnienie ingerencji

Zawieszono *Balladę tragiczną* W. Ścisłowskiego z uwagi na jej wieloznaczną wymowę.

II. 5. Karta z oceną złożonej do WUKPPIW w Poznaniu i niedopuszczonej do druku „Ballady tragicznej” Włodzimierza Scisłowskiego (APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 19)

Mimo niepełnego tekstu możemy z dużym prawdopodobieństwem założyć, że *Ballada tragiczna* opisuje bolesny dla kibiców piłkarskich spadek „Lecha Poznań” z I do II ligi, co miało miejsce właśnie w 1957 r. – w 1956 r. klub, funkcjonujący jeszcze pod nazwą „Kolejarz Poznań”, zajmował 8 pozycję w I lidze, natomiast w 1957 r. spadł na pozycję 12, co skutkowało w roku następnym degradacją do II ligi¹⁷. Wpisanie tej porażki w legendę o Lechu, Czechu i Rusie wzmogło ironiczny wymiar utworu – zestawienie „Lecha Poznań” z legendarnym protoplastą Polaków, założycielem państwa Polan, łamało zasadę *decorum* stając się źródłem komizmu. Niebezzasadne będzie także postawienie pytania, czy druga liga to tylko liga rozgrywek sportowych, czy też może chodzić o rozgrywki na wyższym szczeblu, między Polanami a resztą Europy, a może nawet całego świata – są to już jednak daleko posunięte dywagacje i dlatego pozostajemy w sferze hipotez.

Uzupełnijmy nasze rozważania jeszcze jedną niezwykle istotną informacją. Jak pisałam, mająca się ukazać w 1957 r. w „Kaktusie” *Ballada tragiczna* została zatrzymana przez poznańską cenzurę. Jednak w kolejnych latach kilkakrotnie ukazał się utwór Scisłowskiego pod tytułem *Klechda*, który wykazuje duże podobieństwo do zatrzymanej pracy. Przytoczmy zatem tę swoistą wariację *Ballady tragicznej*, pozostawiając analizę porównawczą czytelnikowi:

Przez puszczy przepastnych gęsty mrok,
zdążyło trzech rycerzy.
Bystry i czujny mieli wzrok,
niemało chlubnych przeżyć.

Każdy napinał giętki łuk,
trop wypatrując turzy –
niejeden tur się zwałił z nóg –
lub – można rzec – z odnóży...

A zuchy były z nich na schwał,
więc mieli śmierć za swata!
A każdy z każdym iść by chciał
choćby na koniec świata!

Kraj przemierzali wzdłuż i wszerz,
więc prawda to najczystsza,
że padł z ich rąk niejeden zwierz,
niejeden grot zaświszczał.

¹⁷ *Lech Poznań. Sezon po sezonie*, [w:] *Historia polskiej piłki nożnej* (<http://www.hppn.pl/liga/kluby/29,Lech-Poznan/sezon-po-sezonie?c=1> [dostęp: 28.02.2022]).

Na łowach im upływał czas,
na igrach i swawolach,
aż w któryś ranek, proszę was,
Rus rzekł do braci: Hola!

Kraj mój odłogiem leży tam,
czas przerwać już ten zastój!
To samo radzę zrobić wam,
a teraz żegnam was tu!

Czech się zamyślił i rzekł tak:
Ten zastój przerwać już czas!
Zawrócił konia, zrobił znak
i wnet go skryła puszcza.

Ostał się Lech okrutnie zły
wśród kniei na polanie,
wypił więc miodu tęgi łyk
i poszedł na zebranie¹⁸.

6. Ingerencja z 29 października 1957 r.

„My”

W październiku 1957 r. miał się ukazać w „Kaktusie” wiersz Scisłowskiego pt. *My*. Utwór został zatrzymany i nie znajdziemy go we wskazanym trzydziestym czwartym numerze pisma. Naprawmy tę cenzorską decyzję i przytoczmy pełny tekst:

Lubimy się – i zawsze wzajem popieramy –
gest wystarczy nam jeden, uśmiech, odruch powiek,
by każdego w odnośne zaopatrzyć ramy,
a czasami rzec tylko: oto jest nasz człowiek!

¹⁸ W. Scisłowski, *Klechda*, [w:] tenże, *Pieczeń z satyryka*, il. J. Flisak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1989, s. 22; por. także: W. Scisłowski, *Klechda*, [w:] tenże, *W moim aluzjonie*, oprac. graf. Z. Lengren, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1967, s. 10; W. Scisłowski, *Klechda*, [w:] tenże, *Deficyt rymów*, oprac. graf. J. Flisak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1981, s. 52.

stusame

Poznań 29.10 1957

Poznaniu

Wykrętowicz Józef

Kpucisz
HB
432

Kaktus

34

27.10.57

My

XXXXXXXXXX

MY

Lubimy się — i zawsze wzajemnie	gest wystarczy nam jeden, uśmiech, odruch powiek,
by każdego w odnośne zaopatrzyć	ramy, człowiek!
a czasami rzec tylko: oto jest nasz	nie było!
Nie ma miejsca takiego, gdzie by na	my
Termin wszędzie — to mało —	znaczymy więcej!
Rozumiemy się dobrze — to jest ni	aszą siłą!
Sploty się jak korzenia nasze moce	te ręce!
Umiemy po mistrzowsku likwidowa	ś wyskok
zapaleńców przeroznych, wierzących	radośnie,
że trud ich na coś zda się, że sukces już	blisko —
lecz nikt się nie wybiję! nikt przy ni	is nie
	wzrośnie!
A my — Hurra! — krzyczymy — i całą	agnięty!
Fuste głowy nam dudnią radością bez	ierną —
radosc ta nas draży od włosów po ple	ty —
radosc małych, przebiegłych, niezlicze	nych
	RNOT!!
	WSKI

WL. SCISŁO

* jest niedwuznaczna. Wysztydza i pięłnuje nasze stosunki polityczne.

Il. 6. Karta z oceną złożonego do WUKPPIW w Poznaniu i niedopuszczonego do druku wiersza Włodzimierza Scisłowskiego pt. „My” (APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 6)

Nie ma miejsca takiego, gdzie by nas nie było!
Termin wszędzie – to mało – my znaczymy więcej!
Rozumiemy się dobrze – to jest naszą siłą!
Splotły się jak korzenie nasze mocne ręce!

Umiemy po mistrzowsku likwidować wyskok
zapaleńców przeróżnych, wierzących radośnie,
że trud ich na coś zda się, że sukces już blisko –
lecz nikt się nie wybije! nikt przy nas nie wzrośnie!

A my – Hurra! – krzyczymy – i cel osiągnięty!
Puste głowy nam dudnią radością bezmierną –
radość ta nas drąży od włosów po pięty –
radość małych, przebiegłych, niezliczonych MIERNOT!!

Uzasadnienie ingerencji

Wymowa wiersza *My* jest niedwuznaczna. Wysztycha i piętnuje nasze stosunki polityczne.

Ocena ingerencji

Słuszne.

Wiersz w ironiczny sposób przedstawia realia rządzące polską polityką: powiązania polityczno-towarzyskie, koterie i wzajemne poklepywanie się po ramionach oraz eliminowanie tych, którzy nie należą do wąskiego grona „swoich”.

7. Ingerencja z 10 lipca 1958 r.

„Dyrygenci” „Metamorfoza”

Trzynastego lipca 1958 r. miały się ukazać w „Kaktusie” dwie fraszki Scisłowskiego – *Dyrygenci* i *Metamorfoza*, które podejmują problematykę przemian w okresie odwilży gomułkowskiej. Decyzją funkcjonariuszy „Ministerstwa Prawdy” obie zostały niedopuszczone do druku:

Dyrygenci

„Ze wsi do miasta!”
„Z miasta na wieś!”
Najłatwiej mówić to
w Warszawie...

Metamorfoza

Wczoraj wypaczeń zło doceniał –
dziś już wypacza – wypaczenia.

Uzasadnienie ingerencji

ad. 1. Złośliwa aluzja do rządowej polityki zatrudnienia.

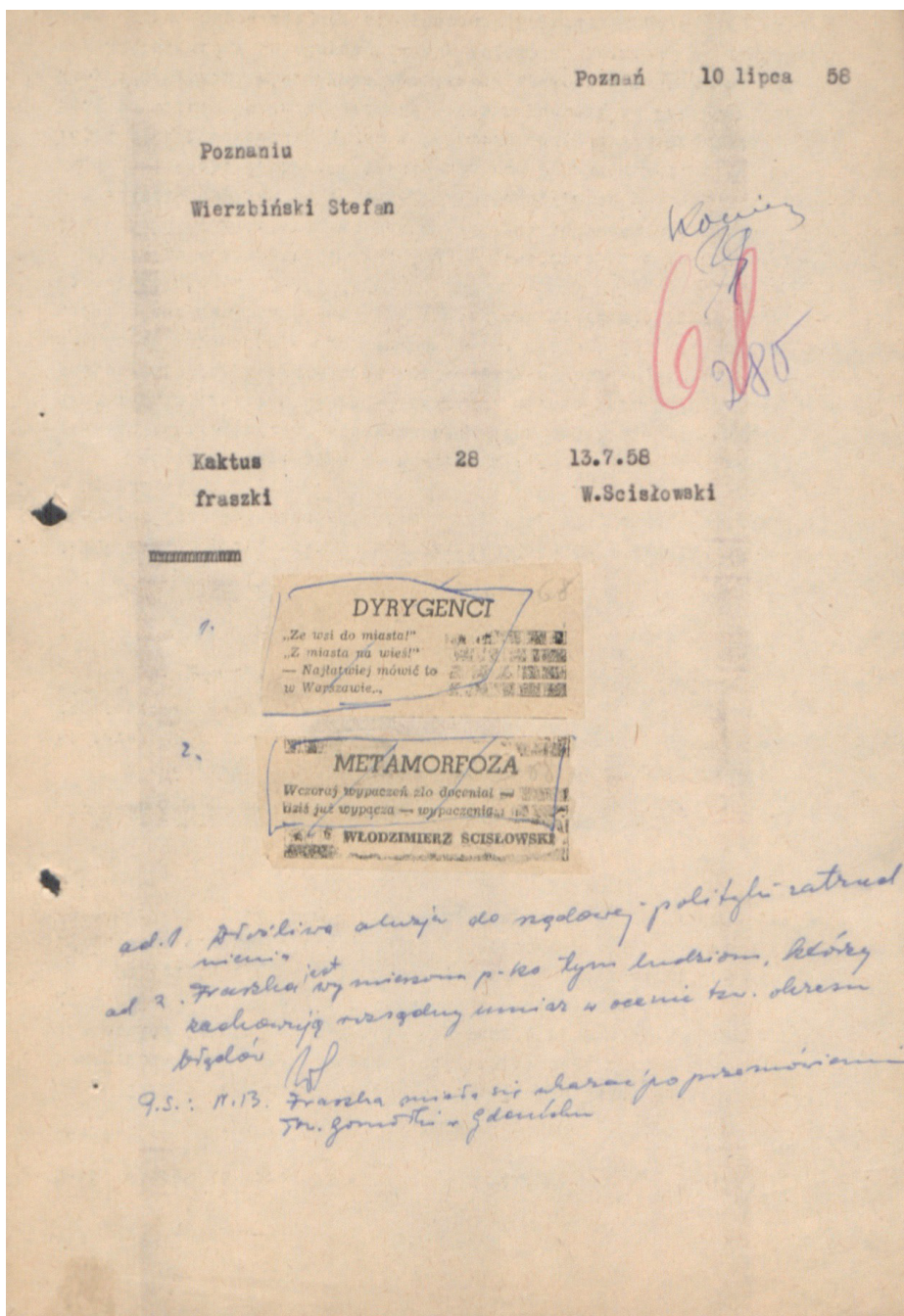
ad. 2. Fraszka jest wymierzona p-ko tym ludziom, którzy zachowują rozsądny umiar w ocenie tzw. okresu błędów.

Fraszka miała się ukazać po przemówieniu tow. Gomułki w Gdańsku.

Pierwsza z zatrzymanych fraszek uruchamia skojarzenia z niezwykle ważnymi w PRL-u procesami – przymusową kolektywizacją wsi, uprzemysłowieniem miast oraz exodusem młodych Polaków z terenów wiejskich i ich, mniej lub bardziej rzeczywistym, awansem społecznym w miastach. Odwołanie do Warszawy jako ośrodka decyzyjnego pozwoliło cenzorowi zdekodować tekst jako krytykę „polityki zatrudnienia”, co można chyba zinterpretować także jako krytykę szerszego zjawiska, jakim była gospodarka centralnie planowana.

Druga wyingerowana fraszka odsyła najprawdopodobniej do przemówienia Gomułki, które wygłosił 28 czerwca 1958 r. z okazji Dni Morza w Stoczni Gdańskiej. To właśnie wtedy I sekretarz uznał wykonany 16 czerwca (a więc niespełna dwa tygodnie wcześniej) wyrok śmierci na jednym z przywódców rewolucji węgierskiej '56 r., premierze Imre Nagyu. Korelacja między rewolucją węgierską a Polskim Październikiem była aż nadto oczywista i Gomułka mógł się obawiać, że podzieli los Nagya, który, jak i on w początkowym okresie przemian, proponował dość liberalną politykę społeczno-gospodarczą. Przemówienie I sekretarza to odwrót od ideałów Października '56 i jedno z wydarzeń kończących odwilż¹⁹.

¹⁹ *Fragmety przemówienia Władysława Gomułki, wygłoszonego w Stoczni Gdańskiej, na temat oficjalnego stanowiska KC PZPR w sprawie Imre Nagya (28 czerwca 1958 r.), [w:] Rewolucja węgierska 1956 w polskich dokumentach, oprac. J. Tischler, ISP PAN, Warszawa 1995, seria: „Dokumenty do Dziejów PRL”, z. 8, s. 172–174.*

II. 7a. Karta z oceną złożonych do WUKPPIW w Poznaniu i niedopuszczonych do druku fraszek Włodzimierza Scisłowskiego pt. „Dyrygenci” i „Metamorfoza” (APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 68)

Skrajem hali szła wycieczka, posrodkiem hali pasło się stado, w stadzie stał byk. Byk spoglądał ponuro spod drewnianej kłapy i ryczał. Wycieczka zatrzymała się.

— Panie kierowniku — zapytała pewna pani. — Czy on od nas czego chce?

— Nie wiem — odparł kierownik. — A czy byk gryzie? — zapytała inna pani.

— A czy bódzie, kopie, bierze na rogi, depce i tratuje? — popytały się pytania.

Kierownik wyjaśniał:

— Istotnie, byki niekiedy boda, tratują, depcą i biorą na rogi. Gryzą rządziej. Wszystko zależy od okoliczności i — że się tak wyrazi — od psychiki danego byka. Ten zaś dany byk, istotnie zachowuje się dość dwuznacznie, zbliża się, rzuca łbem i ryczy niezrozumiale. Najlepiej nie iść gromadą. Przechodzić pojedynczo, nucać i zachowując się naturalnie.

— Ale nikt nie chciał iść i nucać. — Panowie! Panowie najpierw! — wołały panie.

— Najpierw panie — mówili panowie. — Póki się nie rozzieli.

— Puśćmy przodem dzieci — rzekli bezdzietni. — Dzieci są małe, byk nie zauważy.

— Nie wszystkie są małe — zaprotestowali ci z dziećmi. — Najpierw niech idą samotni. Strata mniejsza.

— Pan niech idzie panie kierowniku! — zawołali wszyscy. — Pan się tu na hali wychował, pan zna zwyczaje byków i innych.

Kierownik poszedł. Ruszyli też część wycieczki. Gdy połowa przeszła, byk ruszył.

— Uuu... — zaryczyli wzorem byka uczestnicy wycieczki.

I rozbiegli się z wyjątkiem jednego, który nie zdążył i którego byk rzucił o ziemię.

— Bronie go! — krzyknęli, ci z góry, stojąc w przyzwolonej odległości.

— Nie daj się pan! — grzmieł ci z dołu, chroniąc się za głazy.

— Zabije go! — stwierdzali z rozpaczą stojący najbliżej i uciekali na oślep.

Tylko pan z ciupagą biegł w stronę byka i rzucał kamieniami.

Przeraził się zwierzę widząc tak dziwny wyczyn i uciekł w poplochu, a uczestnicy wycieczki z troską zgromadzili się przy potłuczonym.

— Ma szczęście — mówili. — Jeszcze chwila, a nie wiele by z niego zostało. I tak marnie mu z oczu matrzy. Nogi ma chyba polamane i żebra. Parę tygodni poleży...

I wszyscy wzdychali i z wyrzutem spoglądali na pana z ciupagą.

— To on winien wszystkiemu. Mógł szybciej odpędzić tego brzydkiego byka.

JANUSZ PRZYBYŚZ

Na ekrany kin polskich wchodzi supermarkabryzny film „Widmo”.

Rys. Janusz Morek

— Cóż to, pał się?
— Nie, ludzie wracają z filmu „Widmo”.

Wielu pracowników, korzystających ze zwolnień chorobowych, wykonuje prace uboczne.

Rys. Alojzy Krakowski

— Jak to, panie Wiśniewski, jeszcze mi pan nie porząbił tego drzewa?
— Widzi pani, ostatnio bardzo mało chorowalem...

PYTANIE

Dzwon jest zawsze dumny z tonu —
lecz co nu to serece dzwoni?

BRAK

Los szczerze mu uchylił nieba —
wszystko osiągnął co potrzebował!
O niczym nawet już nie marzył!
Lecz jednej rzeczy brak mu: twarzy,

RZEKŁ UMRZYK

Rzekł umrzyk: bardzo się trapię
jaką stosować terapię.

DYSTRYBUCJI

Ach, czemuż nie ma — myślał kretyn —
zamiennych części do łepetym?

BRONIE STRUSIA

Za płowu w piasku nie wiań strusia —
a może ktoś mu na niej usiadł?

WŁODZIMIERZ SCISŁOWSKI

Il. 7b. Opublikowane w „Kaktusie” fraszki Włodzimierza Scisłowskiego – brakuje usuniętych decyzją cenzorską fraszek pt. „Dyrygenci” i „Metamorfoza” („Kaktus”, 13.07.1958, nr 28, [s. 3])

8. Ingerencja z 7 listopada 1959 r.

[Jeśli nie chcesz przespać epoki...]

W listopadzie 1959 r. nie dopuszczono do druku kolejnej z fraszek Scisłowskiego, która miała być tym razem umieszczona w stałej rubryce „Takie sobie myśli”. Tym razem Scisłowski skrytykował predylekcję swoich rodaków do organizowania zebrań, posiedzeń, odpraw i różnego rodzaju spotkań – przed konsekwencjami tej swoistej „zebraniomanii” satyryk przestrzegał poniższym hasłem:

Jeśli nie chesz przespać epoki – nie chodź na zebrania!

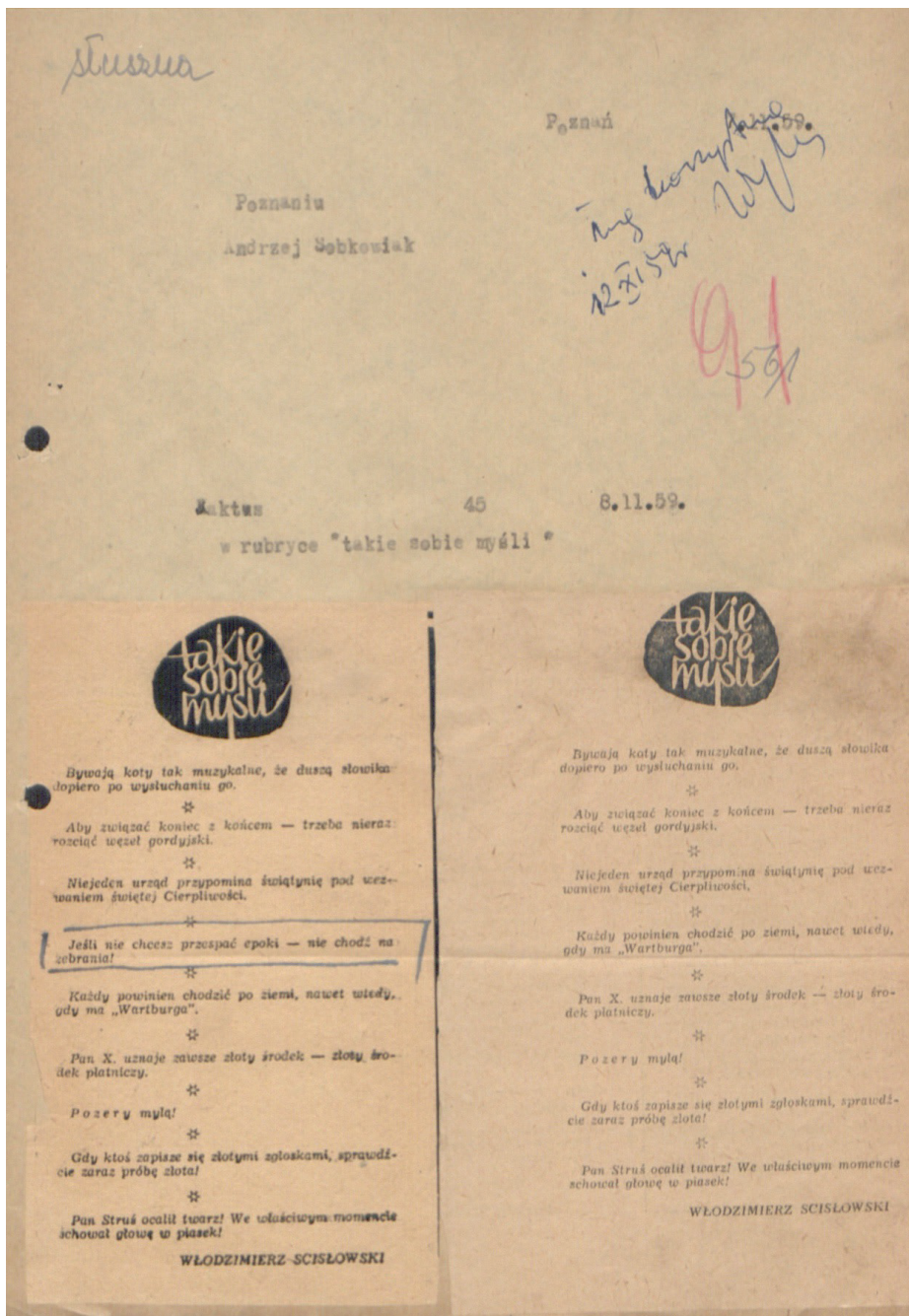
Uzasadnienie ingerencji

Skreślono całą „myśl” z uwagi na jej szkodliwą aluzyjność.

Ocena ingerencji

Słuszna. Ing. korzystna.

W zaprezentowanym niżej materiale archiwalnym widać wersję złożoną do oceny poznańskiego urzędu cenzury (kolumna lewa z zaznaczoną do usunięcia fraszką) i wersję po ingerencji (kolumna prawa – już bez „szkodliwego” utworu).

II. 8a. Karta z oceną złożonych do WUKPPIW w Poznaniu fraszek Włodzimierza Scisłowskiego z widocznym skreśleniem cenzorskim (APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 91)

Na wsi trwa podział karłowatych gospodarstw pomiędzy członków rodziny. (Z prasy).

— Ojciec przy podziale zapomniał, że noszę buty numer 45... Rys. Rajmund Klarzak

Bywają koty tak muzykalne, że duszą słowika dopiero po wystuchaniu go.

*

Aby związać koniec z końcem — trzeba nieraz rozciąć węzeł gordyjski.

*

Nie jeden urząd przypomina świątynię pod wezwaniem świętej Cierpliwości.

*

Każdy powinien chodzić po ziemi, nawet wtedy, gdy ma „Wartburga”.

*

Pan X. uznaje zawsze złoty środek — złoty środek płatniczy.

*

Pozery mylą!

*

Gdy ktoś zapisze się złotymi zgłoskami, sprawdźcie zaraz próbę złota!

*

Pan Struś ocałił twarz! We właściwym momencie schował głowę w piasek!

WŁODZIMIERZ SCISŁOWSKI

drobne

Zaszedłem do sklepu po cukier i herbatę. Przy wydawaniu przeszy ekspedientka powiedziała, że nie ma drobnych i położyła przede mną dwie paczki zapalek.

— Po co mi to? — skrzywiłem się. — Mam w domu kuchenkę na prąd i elektryczne oświetlenie.

— A czym pan zapala papierosy?

— Nie palę.

— O, to szkoda! Bardzo lubię palących mężczyzn. Niech więc pan kupi papierosy i nauczy się palić. To łatwe. Proszę, tu leży pudełko „Giewontów”, 4,60.

Z rezygnacją rzuciłem na ladę 5 zł.

— Och, ale znów nie mam 40 gr. Proszę, oto cukierek.

— Nie jadłem cukierków, bo psują zęby.

— Głupstwo. Musi pan tylko umyć zęby doskonałą pastą „Fispol”. Stosując ten środek, można spożywać słodczyce w dowolnej ilości bez obawy o uzębienie. Dać? Proszę. Należy się 3,20.

Znowu 5 złotych powędrowało na ladę.

— A co dać za 1,90?

— Nie. Pieniądze.

— Pieniądzy drobnych nie mam, ale proszę wziąć kilka lizaków dla dzieci.

— Nie mam dzieci. Jestem kawalerem.

— To niech się pan ożeni.

— Z kim, tak na poczekaniu?

— Z kim? No, choćby ze mną.

— Zgoda — powiedziałem. — Ale czy mogę już od dziś traktować cię jako żonę?

— Naturalnie.

— Więc słuchaj, wydro — zawolałem, rzucając zapaliki „Giewonty” i „Fispol”. — Kogoś jak kogo, ale własnego męża nie wypada naciągać na niepotrzebne wydatki. Natychmiast zwracaj mi całą resztę!

Wydała niechętnie. Jednak w rodzinie łatwiej się dogadać.

ZBIGNIEW UCHNAST

II. 8b. Opublikowane w „Kaktusie” fraszki Włodzimierza Scisłowskiego – brakuje usuniętej decyzją cenzorską fraszki [Jeśli nie chcesz przespać epoki...] („Kaktus”, 8.11.1959, nr 45, [s. 5])

9. Ingerencja z 17 lutego 1960 r.

[Doszło do rehabilitacji kozła ofiarnego...]

Ostatnia z zachowanych w poznańskich zbiorze kryptotekstualiów ingerencja w teksty Scisłowskiego po raz kolejny dotyczy (zamieszczonej w rubryce „Takie sobie myśli”) fraszki – gatunku, którym poznański autor debiutował i w którym szkolił się bodaj całe życie. Z pewnością nie był to ostatni utwór Scisłowskiego, zatrzymany przez cenzurę – naprawmy tę kolejną decyzję Urzędu cytując wyingerowany tekst:

Doszło do rehabilitacji kozła ofiarnego: rogi powieszono znów na honorowym miejscu.

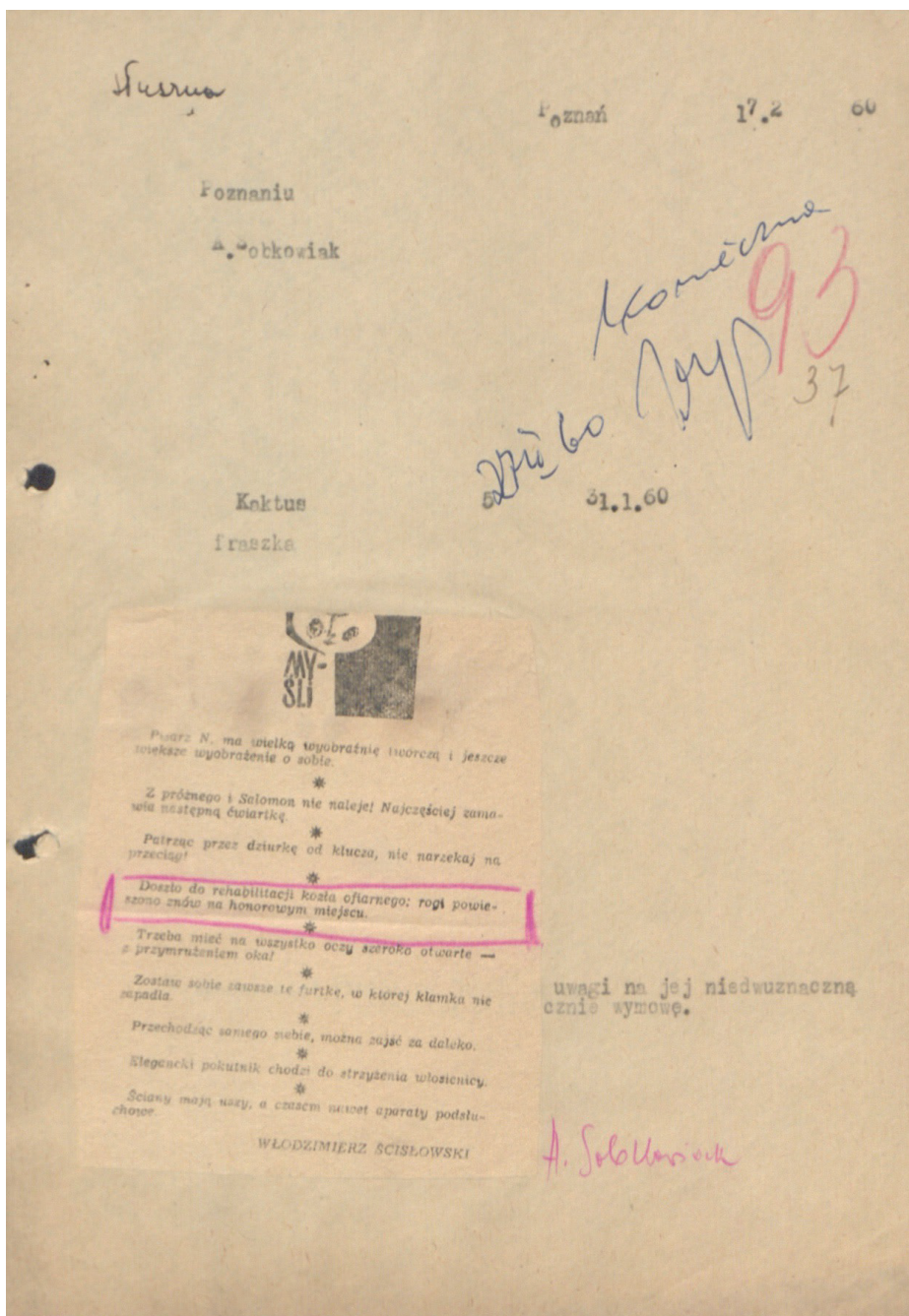
Uzasadnienie ingerencji

Wykreślono jedną z myśli z uwagi na jej niedwuznaczną i szkodliwą polityczną wymowę.

Ocena ingerencji

Słuszna. Konieczna.

Zaprezentowana fraszka odsyła czytelnika do kolejnego wykorzystywanego politycznie w PRL-u zjawiska, jakim była rehabilitacja niesłusznie skazanych (czy osądzonych o jakieś przewinienie). Przypomnijmy, iż do takiej rehabilitacji doszło właśnie w okresie przełomu październikowego, a kolejne rehabilitacje i amnestie miały miejsce przez cały okres istnienia Polski Ludowej. Wydaje się, że fraszka krytykuje ten proces, wskazując, że windykacja była zazwyczaj zbyt późna, aby nadrobić straty niesłusznie oskarżonych, którzy być może już nie żyli (przynajmniej w sensie zawodowym czy towarzyskim).

II. 9a. Karta z oceną złożonych do WUKPPIW w Poznaniu fraszek Włodzimierza Scisłowskiego z widocznym skreśleniem cenzorskim (APP, WUKPPIW, sygn. 132, k. 93)

Pisarz N. ma wielką wyobraźnię tworząc i jeszcze większe wyobrażenie o sobie.

Z próżnego i Salomon nie należy! Najczęściej zamawia następną ciułartkę.

Patrzac przez dziurkę od klucza, nie narzekaj na przeciągi!

Trzeba mieć na uszytko oczy szeroko otwarte — z przymrużeniem oka!

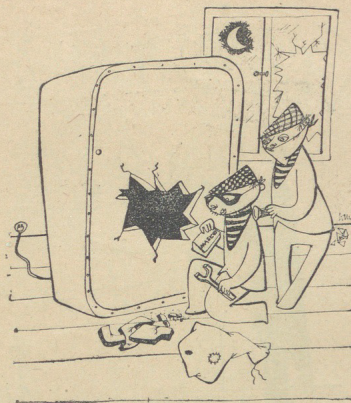
Zostaw sobie zawsze tę furtkę, w której klamka nie zapadła.

Przechodząc samego siebie, można zejść za daleko.

Elegancki pokutnik chodzi do strzyżenia wlościwicy.

Paradoks: ruch jednokierunkowy nie wyklucza mijania się z prądami.

WŁODZIMIERZ ŚCISŁOWSKI

Rys. Ludwik Wawrzyński

— Psiakość, to lodówka!

Ewaryst przyszedł dzisiaj do biura prosto z balu maskowego. Był w stroju pierrota, miał w związku z tym smutnie smutną minę i był pijany.

Nie wiedzieliśmy co z nim zrobić. Zaledwie otworzył drzwi, kiwnął przyjaźnie ręką dyrektorowi i wywalił się na miękkim klubowym fotelu, na który zewleliśmy sadząc zawsze co znaczących interesantów. Na szczęście nie było wtedy w biurze żadnego obcego człowieka.

Usiłowaliśmy podnieść go stamtąd, ale Ewaryst jest ciężki, a poza tym zaczął nam stawiać opór z siłą, jakiej nie spodziewaliśmy się u tak wziętej istoty, jaką winien być smutny pierrot.

Zrezygnowaliśmy więc z daremnej szarpaniny, zwłaszcza że przypomniał nam sobie w samą porę, iż nasze biuro składa się z jednego tylko pomieszczenia, w którym tłoczmy się wszyscy od woźnego aż po dyrektora. Nie ma żadnego innego pokoju, ba, najmniejszej komórki nawet. Nie byłoby więc gdzie umieścić Ewarysta, żeby się mógł wyspać i po wytrzeźwieniu jakoś doprowadzić do porządku. Dyrektor zdecydował wobec tego, przyszykując wąża, co oznaczało u niego bardzo zły humor.

— Zostawcie go tutaj, niech leży...

Już ja potem sobie z nim pogadam.

Uczyniliśmy jak rozkazał i wróiliśmy do naszych biur.

Ewaryst westchnął kilkakrotnie, po czym jego donośne chrapanie uświadomiło nam, że Ewaryst zasnął snem sprawiedliwego pierrota. Spoglądaliśmy w jego stronę z zawiścią, bo każdy z nas też byłby się chętnie zdrzemnął, zwłaszcza że każdy z nas też gdzieś wieczoraj w nocy dłużej zabawił: ja byłem na pewnej prywatce, panna

mechanicznego w śródmieściu. Nasz dyrektor także był jakiś taki niewyrazny: ciągle ziewał i uśmiechał się do siebie.

Tak więc wszyscy wspominaliśmy nieprzespaną noc i zenkaliśmy zadróżnie w stronę śpiącego Ewarysta — pierrota.

Tymczasem pierrot znowu chrząknął przeraźliwie, aż nas ciarki przeszły, przeciągnął się z satysfakcją i z rozmachem przejechał ręką po wysmarowanej szminką i pudrem twarzy. Z piersi naszych jak na komendę wyrwał się okrzyk zdumienia:

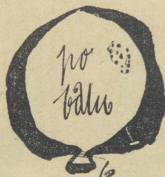
— To przecież nie Ewaryst!...

Tak, to absolutnie nie był Ewaryst tylko jakiś zupełnie inny facet i to w dodatku, jak się później okazało — nikt inny tylko inspektor Cz. z naszej centrali, postrach wszystkich pracowników.

W toku dalszych dochodzeń wyszło na jaw, że nie przybył on do nas wcale w kostiumie pierrota tylko w normalnym swoim służbowym garniturze z sześćdziesiątki koloru beige. Poza tym okazało się, że on wcale się z nami nie mowował, nie leżał na klubowym fotelu i wreszcie nie chrząpał.

Ulegliśmy po prostu zbiorowej halucynacji, co może się przecież zdarzyć każdej grupie pracowników umysłowych po nieprzespanej nocy.

ZBIGNIEW BIEGAŃSKI

Zosia z panem Mareczkiem, naszym pierwszym amanetem biurowym — w nocnym lokalu drugiej kategorii, wreszcie panna Basia na zabawie szkolnej, urządzonej przez Komitet Rodzicielski, na której to zabawie udało jej się poznać pewnego królewicza z bajki, który do tego jeszcze był właścicielem doskonale prosperującego warsztatu

II. 9b. Opublikowane w „Kaktusie” fraszki Włodzimierza Ścisłowskiego – brakuje usuniętej decyzją cenzorską fraszki [Doszło do rehabilitacji kozła ofiarnego...] („Kaktus”, 31.01.1960, nr 5, [s. 5])

Zamiast podsumowania

O sobie fraszki nie napiszę
Nie zasłużyłem na puentę
Nie lubię się przeglądać w lustrze
Zwłaszcza gdy lustro jest pęknięte²⁰.

Włodzimierz Scisłowski (1931–1994)

Bibliography

Subject bibliography

List of works by Włodzimierz Scisłowski registered in the archival unit
“Interventions regarding the *Kaktus* magazine 1957–1960”
(APP, WUKPPiW, file ref. no. 132)

Ballada tragiczna
Czekanomachia. Poemat narodowy w III częściach
[Doszło do rehabilitacji kozła ofiarnego...]
Dyrygenci
[Jeśli nie chcesz przespać epoki...]
Krótki leksykon targowy
Metamorfoza
My
Nadgorliwość
Z pamiętnika ślusarza

List of other works and interviews by Włodzimierz Scisłowski mentioned in the paper

“Fraszki, szopki, wielokropki. Dialog z Włodzimierzem Scisłowskim”, interview by Zbigniew Kościelak, *Głos Wielkopolski* 31 December 1977–1 Januar 1978, issue 296, p. 12.
“Jak pisać fraszki,” *Ziemia Gorzowska* September 1978, pp. 61–63.

²⁰ W. Scisłowski, *Fraszki, szopki, wielokropki. Dialog z Włodzimierzem Scisłowskim*, rozmowę przepr. Z. Kościelak, „Głos Wielkopolski” 31.12.1977–1.01.1978, nr 296, s. 12.

- “Klechda,” [in:] Włodzimierz Scisłowski, *Deficyt rymów*, illustrated by Jerzy Flisak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1981, p. 52.
- “Klechda,” [in:] Włodzimierz Scisłowski, *Pieczeń z satyryka*, illustrated by Jerzy Flisak, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1989, p. 22.
- “Klechda,” [in:] Włodzimierz Scisłowski, *W moim aluzjonie*, illustrated by Zbigniew Lengren, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1967, p. 10.
- “Nagrobek humorysty,” [in:] Włodzimierz Scisłowski, *Mysi karnawał*, illustrated by Stanisław Mrowiński, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1961, p. 53.
- “Poznań – przystanek końcowy,” interview with Włodzimierz Scisłowski by Janusz Przybysz, *Gazeta Poznańska* 16 May 1986, issue 114, p. 11.

Topic's bibliography

- Braniecki Włodzimierz, “«To są ikony dróg». «Wyboje». Pismo studentów i młodej inteligencji Wielkopolski,” *Kronika Miasta Poznania* 2005, issue 3, pp. 51–60.
- “Fragmenty przemówienia Władysława Gomułki, wygłoszonego w Stoczni Gdańskiej, na temat oficjalnego stanowiska KC PZPR w sprawie Imre Nagya (28 czerwca 1958 r.),” [in:] *Rewolucja węgierska 1956 w polskich dokumentach*, Janos Tischer (ed.), ISP PAN, Warsaw 1995, series: „Dokumenty do Dziejów PRL,” issue 8, pp. 172–174.
- Grzelczak Piotr, “«Nie żałuję tego przemówienia». Józef Cyrankiewicz w Poznaniu 28–30 VI 1956 r.,” *Kronika Miasta Poznania* 2020, issue 2, pp. 202–210.
- Herbst Lothar, “Środowiskowe czasopisma społeczno-kulturalne lat 1956–1958 («Kontrasty», «Wyboje», «Poglądy», «Uwaga»),” [in:] *Czasopisma Studenckie w Polsce (1945–1970)*, A.K. Waśkiewicz (ed.), Zarząd Główny Socjalistycznego Związku Studentów Polskich, Warsaw 1975, pp. 233–250.
- Karwińska Ilona, *Polish cold war neon*, Mark Batty, Nowy Jork 2011.
- Kijania-Placek Katarzyna, “Referencja przeniesiona,” *Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria* 2010, issue 3, pp. 77–97.
- Kleiny Jerzy, “I jeszcze raz o satyrze,” *Biuletyn Informacyjno-Instrukcyjny* April 1955, no. 4 (40), pp. 9–25 (APG, WUKPPIW, file ref. no. 65).
- Lech Poznań. Sezon po sezonie*, [in:] *Historia polskiej piłki nożnej* (<http://www.hppn.pl/liga/kluby/29,Lech-Poznan/sezon-po-sezonie?c=1> [accessed: 28.02.2022]).
- Lipiński Piotr, *Cyrankiewicz. Wieczny premier*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2016 [e-book].
- Ratajczak Józef, “Moje «Wyboje»,” *Kronika Miasta Poznania* 2005, issue 3, pp. 51–62.
- Recanati François, *Direct Reference: From Language to Thought*, Blackwell, Oxford 1993.
- Wiśniewska-Grabarczyk Anna, “*Kaktus in statu nascendi*. Włodzimierz Scisłowski and the satirical magazine *Kaktus* [Cactus] in the censorship documents of

People’s Poland (Part 1. Introduction),” *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica* 2022, issue 1 (64), pp. 391–419.

Zieliński Jarosław, Tarwacka Izabella, *Neony. Ulotny ornament warszawskiej nocy*, Fundacja Hereditas, Warsaw 2010.

Anna Wiśniewska-Grabarczyk – Ph.D., researcher of censorship of Polish People’s Republic, writer and literary critic, author of several dozen books and academic articles, popular science articles, articles in the field of literary criticism, and opinion articles. For her novel *Porzeczkowy Józef* [Current Josef] she was nominated for the Witold Gombrowicz Literary Prize; she is the author of the script for the radio drama *Spożywczy bigiel. Mrożące sok w listkach przygody Szpinaka Alberta*; laureate of the *Polityka* weekly award, and of the University of Lodz Foundation Award for the best master’s thesis, and recipient of a distinction in the Władysław Pobóg-Malinowski Competition for the Best History Début of the Year. Principal investigator of NCN grant *Powojenna literatura polska w świetle kryptotekstów (na podstawie biuletynów Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk z lat 1945–1956)* [Post-war Polish literature in the light of cryptotexts (on the basis of bulletins of the Main Office of Control of Press, Publications and Shows 1945–1956)] and IDUB/UŁ grant *Humor jako strategia przetrwania. Pismo satyryczne „Kaktus” w ingerencjach cenzorskich z lat 1957–1960* [Humour as a survival strategy. The *Kaktus* satirical periodical in censorship interventions in the years 1957–1960]; contractor in a grant run at the Faculty of Teacher Education, Zagreb University (*Aktivno pamćenje i zaboravljanje u povijesti dječje književnosti* [Active memory and forgetting in the history of children’s literature]). Recipient of a scholarship of the Maurycy Mochnacki Foundation; member of the Editorial Committee of the *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica* journal, the Genetic and Documentary Research in Literature, Polish Academy of Sciences, Łódź division and a former member of the Polish Institute of Arts and Sciences of America (PIASA). She has published in, e.g., *The Polish Review*, *Sztuka Edycji*, *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, *Socjolingwistyka*, *Dzieje Najnowsze*, *Przegląd Orientalistyczny*, *Przegląd Biblioteczny*, *Nowe Książki*, *Twórczość*, *Zeszyty Literackie*, *Odra*, *Gazeta Wyborcza*, *Polityka*, *Krytyka Polityczna*, and *Kultura Liberalna*.